

**Román-Magyar kapcsolatok a
kommunizmus időszakában:**

*Az 1958–1959-es találkozó körülményei és
következményei*

Jelige: kommunizmus

Tartalomjegyzék

TARTALOMJEGYZÉK	1
A SZOCIALISTA BARÁTSÁG KEZDETEI	3
„ADJATOK AUTONÓMIÁT ERDÉLYNEK”	6
TAPOGATÓZÁSOK: A ROMÁN „KÜLÖN UTAS” POLITIKA, ÉS A MAGYAR DIPLOMÁCIAI KARANTÉN	8
A KÁDÁR JÁNOS VEZETTE DELEGÁCIÓ ROMÁNIAI KÖRÚTJA- A KÉSZÜLŐDÉSEK	9
A TÁRGYALÁSOK: „ITT LAKNAK MAGYAR SZÁRMAZÁSÚ EMBEREK IS!”	16
„A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁGNAK NINCS EGYETLEN ORSZÁGGAL SZEMBEN SEM TERÜLETI SEM MÁS IGÉNYE.”	20
KÖVETKEZTETÉS: „SZÍVESEN VENNÉK, HA MÁR MÁS HIMNUSZUNK LENNE”	22
KÁLLAI GYULA ÁLLAMMINISZTER NEM HIVATALOS LÁTOGATÁSA BUKARESTBEN 1959 NYARÁN- ELŐZMÉNYEK	25
PETŐFI [...] SEM VOLT TÖBB MINT EGY HALADÓ, POLGÁRI FORRADALMÁR...”- AZ 1959-ES TÁRGYALÁSOK	30
„DIPLOMÁCIAI ANTITALENTUM”- KÖVETKEZTETÉSEK	31
FELHASZNÁLT IRODALOM, FORRÁSOK	33

Ez a tanulmány az 1958-as kétoldalú tárgyalások kapcsán, a román-magyar kapcsolatok történetének egyik fontos pontját kívánja feltárni. Ebben a témában már készült egy tanulmány, de abban a román fél nézőpontjának ismertetése, illetve a tárgyalási folyamatok következményei kiegészítésre szorulnak.¹ Az akkoriban bekövetkezett változások nagymértékben meghatározták mindkét ország külpolitikáját, egymáshoz, illetve Moszkvához való viszonyukat. Mindez komoly hatással volt az erdélyi magyar kisebbség helyzetére. A román és a magyar nézőpontot összehasonlítva, a nemzeti kérdés eltérő értelmezésével is foglalkozom. Dolgozatom így nem csupán diplomáciatörténet, amely a román források felhasználásának hiányait próbálja pótolni, hanem a romániai magyar kisebbség helyzetében bekövetkezett változások bemutatása révén kiegészíti az eddigi munkákat. A vonatkozó diplomáciatörténeti összefoglalók meg sem említik az 1958-as találkozót.²

A találkozó fontosságát azért hangsúlyozom, mivel az 1956-os forradalom után az itt történtek határozták meg a magyar külpolitika viszonyulását az erdélyi magyarsághoz, de ugyanakkor nyilvánvalóvá válik a román fél álláspontja is a külpolitikai vonatkozásokon túl, az erdélyi kisebbségekre nézve is: közvetetten ez vezetett el a Magyar Autonóm Tartomány átalakításához.

Az 1958–59-es tárgyalások román szempontból sikeresek voltak, ugyanakkor egyértelmű kudarc lett a magyar fél részéről. A tárgyalások nem oldották meg a pártközi kapcsolatok problémáit. A két félnek mások voltak a pozíciói: a jóval stabilabb, és szovjet szemszögből „rangidősnek tartott” Gheorghe Gheorghiu Dej által vezetett Román Munkáspárt (RMP) nem számított egyenlő félnek, a diplomáciai elszigeteltségéből kitörni akaró Magyar Szocialista Munkáspárttal és a vezetői tisztségét megtartani és erősíteni próbáló Kádár Jánossal szemben.

Az 1956-os események „lenullázták” a magyar diplomáciai kapcsolatokat és külpolitikai karanténba kényszerítették az új vezetést.³ A Kádár kormányzat külpolitikai

¹Makkfalvi [Vincze] Gábor: A Kádár János vezette magyar párt- és kormánydelegáció 1958-as romániai látogatása. In Pál-Antal Sándor szerk.: *A Maros megyei magyarság történetéből. II.* Marosvásárhely, 2001, Mentor Kiadó, 360-378. o.

² Ide értem Fülöp Mihály-Sipos Péter szerkesztésében készült *Magyarország külpolitikája a XX. században* című munkáját és Földes György tanulmányát (A Pritz Pál szerkesztette *Magyarország helye a XX. században* című tanulmánykötetből, 135-147. o.).

³ Fülöp Mihály-Sipos Péter: *Magyarország külpolitikája a XX. században*. Budapest, 1998, Aula Kiadó, 429-430. o. Az idézett szerzők Magyarország 1945-ös helyzetéhez hasonlítják az izolációt.

mozgástere csupán a Varsói Szerződés tagjaira, Kínára, valamint Jugoszláviára korlátozódott. A nyitást elsősorban a fejlődő országokkal való kapcsolatfelvétel biztosította.⁴ Az ország presztízsének helyreállítását Nyugaton és Keleten egyaránt, de főleg a szocialista országokban kellett helyrehozni, mivel ezen országok vezetői meg voltak győződve, hogy Magyarország a leggyengébb láncszem a szocialista táborban.⁵ Ilyen szempontból Románia, mint az egyik legaktívabb ország a forradalom leverésében, illetve a „rend” mielőbbi visszaállításában, megfelelő partnernek ígérkezett. Ebben közrejátszott Magyarország külpolitikai alárendeltsége: a szovjet irányítás a Kádár rendszer stabilizációjáig meghatározta a magyar diplomáciát.⁶ A Moszkva által erőltetett „jószomszédsági politika” értelmében előbb, vagy utóbb hivatalosan is a tárgyalóasztalhoz ült volna a román és a magyar vezetést. A román fél számára hatalmas lehetőséget jelentett a magyar forradalom leverése utáni helyzet. Eddig ugyanis a Dej-adminisztráció kevés kivételtől eltekintve teljes mértékben ellenszegült a szovjet „desztalinizálási” törekvéseknek. 1956 végétől pedig megkezdődött az antisztalinista opposíció felszámolása a párton belül.⁷ Ezen túlmenően a Magyar Autonóm Tartomány, illetve az erdélyi magyar kisebbséghez való viszony egy külön fejezetet jelentett mindkét fél politikai gondolkodásában. A romániai magyarság kérdésének tisztázása már az első Nagy Imre kormány mandátuma alatt megkezdődött, de a folyamatos kapcsolattartás „akadozásának” végérvényesen véget vetett az 1956-os forradalom, ezért mindkét fél számára újra tisztázni kellett a viszonyokat. Utolsó szempontként ide sorolnám a nacionalizmus (nemzetesítés), mint eszköz, megnyilvánulását és alkalmazását a Dej-féle pártvezetésben. Ez nagymértékben alakította a két ország közötti kapcsolatot, sajátos magyarságképet alakított ki az Erdélyben lakó „együtt élő nemzetiségekről” és az anyaországi pártvezetésről.

A szocialista barátság kezdetei

A nemzetközi politikában Magyarország és Románia közt, az 1947-es békekötés lezárta a területi vitákat, legfőbbképp Erdély hovatarozásának kérdését. Az újra határon túlra került

⁴ 1957 augusztusában a külügyminiszter-helyettes „jószolgálati küldöttségét” fogadták a harmadik világ politikusai Indiában, Burmában, Indonéziában, Nepálban, Ceylonban, Szíriában, Egyiptomban és Szudánban. *I.m.* 432. o.

⁵ Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956-1989*. Budapest, 2007, Napvilág Kiadó, 29-30. o.

⁶ Legtöbb történész az 1958-as évet tekinti a Kádári hatalom megszilárdítása időpontjának, Nagy Imre kivégzése (június), vagy Hruscsov magyarországi látogatása (április), bekövetkeztekor. Más nézetek csupán az 1960-as évek elejét tekintik megfelelőnek, Rákosinak a pártból való kizárása miatt.

⁷ Itt főleg Miron Constantinescu és Iosif Chișinevschi a párt legmagasabb testületeiből való eltávolítására utalhatunk, amely 1957-ben történt. Csucsuj István: Egyetemegyesítés és szomszédsági pártpolitika. In: Pál Judit-Rüs Fogarasi Enikő szerk.: *Magyari András Emlékkönyv*. Kolozsvár, 2002, Presă Universitară Clujeană, 289-290. o.

magyar kisebbség helyzetének rendezése egybeesett az ország közigazgatási és területi beosztásának többszöri átalakításával. Mindez szovjet mintára készült, olykor (az alkotmány tervezet esetében) Sztálin személyes hozzájárulásával, amely a Magyar Autonóm Tartomány születéséhez vezetett, Marosvásárhely tartományi központtal.⁸ A Nagy Imre kormány megalakulása komoly fordulatot hozott a magyar diplomácia Románia politikájában. A bukaresti magyar diplomaták addig csupán szemlélői és nem résztvevői voltak az eseményeknek. Az 1954-ig felmerült kérdésekben csupán nagy nehezen születtek kompromisszumos megoldások. Az egyik ilyen vitás ügy a kolozsvári konzulátus visszaállítása volt, amelyet Teohari Georghescu belügy- és Ana Pauker külügyminiszterek akadályoztak meg. Kompromisszumos megoldásként úgy döntöttek, hogy 1949 nyarától a bukaresti nagykövetség útlevelelhivatalt nyithat Kolozsváron. Azonban, a hivatal öt éves fennállása alatt nem adott ki utazási engedélyt.⁹ Emellett Széll Jenő nagykövet 1949-ben jelentésében kulturális kérdésekben is jelentette az erdélyi magyarságot érintő sérelmeket: lényegében a magyar tankönyvek cenzúrázása, a Román Magyar Társaság értesítés nélküli feloszlását és a marosvásárhelyi Orvosi Főiskola és Gyógyszerészképző doktori címadományozásának a megfosztását sorolta fel.¹⁰

Az fentebb már említett Nagy Imre kormány által kezdeményezett diplomáciai lépések óvatosan közelítették meg a román felet: először a be nem avatkozás elvére alapozva alakította szomszédságpolitikáját, majd Nagy Imre kezdeményezőként lépett fel. 1954. szeptember 16-i levelében kétoldalú tárgyalásokat javasolt Gheorghe Gheorgiu Dej miniszterelnöknek, a tisztázatlan kérdések, az együttműködés hiánya, valamint az erdélyi magyarság problémáinak megvitatására.¹¹ A novemberre kitűzött találkozó azonban nem valósult meg. Nagy Imre kezdeményezése, talán nem véletlenül, kedvezőtlen pillanatban érte a meggyengült Dej-t. Ekkor szorgalmazta a moszkvai vezetés Dej eltávolítását (első titkári funkcióját ideiglenesen el is vésztette a desztalnizáció keretében). Maga a találkozó azonban elsősorban a budapesti belviszályok miatt nem valósulhatott meg.¹² 1955-ben a román diplomácia erősebbnek érezte magát: az év folyamán megszüntették a kolozsvári szovjet konzulátus tevékenységét, és április

⁸ A témáról bővebben lásd: Stefano Bottoni: *Sztálin a székyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952-1960)*. Csíkszereda, 2008, Pro-Print Könyvkiadó, 21-46. o.

⁹ Makfalvi Gábor: A Kádár János vezette magyar Párt- és Kormánydelegáció 1958-as romániai látogatása. In: Pál-Antal Sándor szerk.: *A Maros megyei magyarság történetéből II. Marosvásárhely, 2001, Mentor Kiadó, 360-361. o.*

¹⁰ Magyar Országos Levéltár (továbbiakban MOL) TÜK (Külügyminisztérium) iratok, Románia XIX-J-1-j, 5. doboz, 26 t., sz. n.

¹¹ Stefano Bottoni: *i.m.*:113-114. o.

¹² Uo. 115. o.

25-én bezárták a magyar Útleve lhivatalt is. E népszerűtlen intézkedések okára nincs egyöntetű magyarázat a szakirodalomban.¹³ Ami a Szovjetunióhoz fűződő kapcsolatokat illeti, a bukaresti vezetés már ekkor elzárkózott a szomszédos országok reformkísérleteitől és ezt a kommunizmus „nemzetiesítésével” kompenzálta. A diplomáciai mozgástér lazítása érdekében Románia május 15-én Ausztriával aláírt békeszerződéssel a szovjet csapatok jelenlétének süükségtelenségét próbálták igazolni és ezek kivonását elérni. Ezt a szovjet vezetés nehezményezte, de végül a nemzetközi enyhülési stratégia jegyében beleegyezett a csapatkivonás megfontolásába.

A román-magyar kétoldalú kapcsolatokban az 1955-ös év igen ellentmondásosnak bizonyult: bár 1955 nyarán megkötötték a román-magyar nyugdíj egyezményt, de a két ország közt a fennálló beutazási tilalom mellett, megszűntek, vagy megszűnőben voltak a kulturális tudományos kapcsolatok. Ezek a problémák nem voltak ismertek a nyilvánosság előtt. A romániai magyar értelmiség ellenállása miatt a román kormány azonban különféle engedményekre kényszerült. Ide tartozott az is, hogy 1956 augusztusában eltörölték a vízumkötelezettséget, az iskolák magyar tagozatai létszámcsökkentését felfüggesztették, és engedélyezték több új lap beindítását.¹⁴ Ugyanakkor látszólag a magyar vezetés nekifogott egy, a Román Népköztársaság irányában folytatandó új külpolitika kidolgozásához, amely arra a következtetésre jutott, hogy a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok számos ágazatát külön kell tanulmányozni. Ez főleg a román *„igényeknek megfelelően”* kell történjen, mivel *„igen érzékenyek minden olyan megnyilvánulással szemben, melyek az itteni magyarságot is érintik, ezeket előítélettel fogadják s általában a román belügyekbe való beavatkozásként fogják fel.”*¹⁵

A nemzetközi események ismertetéséhez hozzátartozik, a XX. SZKP Kongresszus következtében elkezdett desztalinizációs folyamat, mely több lépésben zajlott, különféle reakciókat kiváltva. 1956 április 18-án feloszlott a Kominform, Titonak pedig sikerült rendeznie a szovjet-jugoszláv kapcsolatokat. Ez utóbbi megerősítette a szovjet csapatok

¹³ Makfalvi Gábor tanulmányában úgy érvel, hogy mindez a Nagy Imre kormány reformpolitikájával szembeni fenntartás, gyanakvás eredménye. De mivel Nagy Imrét április 14-től váltották le (és csak ezután került sor az Útleve lhivatal bezárására), ez is kérdéses. Stefano Bottoni szerint a Nagy Imre kormány utolsó napjaiban történt román-magyar nézeteltérések eredményezhették mindezt. Viszont ez a magyarázat sem egyértelmű. Lásd: Makfalvi Gábor: *i.m.*: 361. o., illetve Stefano Bottoni: Sztálin *i.m.*:116-121. o.

¹⁴ Pl. a *Korunk*, vagy a *Napsugár*. Makfalvi: *i.m.*:362. o.

¹⁵ A jelentést Pataki László bukaresti nagykövet készítette, 1956 márciusában. MOL, XIX-J-1-j, 3. doboz, 4/b csomó, 001850/1.

romániai kivonása mellett szóló érveket. Rajk László rehabilitálása, és Rákosi eltávolítása a hatalomból Dej értelmezésében egyenes út volt az 56-os forradalom kitöréséhez.

„Adjatok autonómiát Erdélynek”¹⁶

A jelen tanulmánynak nem célja részletesen bemutatni és elemezni az 1956-os év romániai eseményeit, csupán pár vonatkozást szeretnék kiemelni, amelyek meghatározták a román-magyar kapcsolatokat, és azt az eseménysort, ami az 1958/59-es tárgyalásokhoz vezetett.

Az 1956 októberében lezajlott események, bár váratlanul érték a román vezetést, az akkor épp Jugoszláviában tartózkodó Gheorghe Gheorghiu Dej mégsem hozta előre a visszautazását. Így október 28-ig a döntéshozatal teljes mértékben a Politikai Bizottságra hárult, amely telefonon minden lépésről egyeztetett Dej-el. A három fő információs csatornát a budapesti magyar nagykövetség jelentései, az ebben az időszakban Magyarországon tartózkodó román személyiségek beszámolói, és a titkosszolgálat jelentették. Az október 24-én teljesen beállt hírzárlat. A határzár és a kapcsolatmegszüntetés érvénybe léptekor a Politikai Bizottság teljhatalmú megbízottakat küldött a vegyes lakosságú, illetve a határ menti tartományokba. Fazekas Jánost Marosvásárhelyre, Miron Constantinescut Kolozsvárra irányították, több magyar származású vezető utazott le a határ menti városokba.¹⁷ Az intézkedések egyértelműen a fegyveres konfliktusok Erdélyre való áttérjedésének a megakadályozására irányultak. E célból október 30-án megalakult egy négytagú Általános Parancsnokság, élén Emil Bodnăraş-al, további tagok: Alexandru Drăghici, Nicolae Ceauşescu és Leotin Sălăjan voltak. Az ország biztonságával kapcsolatos információ ettől kezdve ehhez az Általános Parancsnoksághoz futott be.¹⁸

Míg az országon belül sikeresen hárították el a forradalom továbbterjedésének a lehetőségét, addig a Budapestről érkező jelentések alapján a pártvezetés arra a véleményre jutott, hogy a magyarországi események komoly mértékben veszélyeztethetik Románia területi épségét. Valter Roman (nagyváradi származású és magyarul anyanyelvi szinten beszélő Neulander

¹⁶ Valter Roman „állítólagos visszaemlékezése” Kádár szavaira. A későbbiekben még szó lesz erről.

¹⁷ Stefano Bottoni: Kényszerből stratégia: a román állambiztonság válaszlépései a magyar forradalomra (1956-1958). In: Ablonczy Balázs-Fedinec Csilla szerk.: *Folyamatok a változásban*. Budapest, 2005, Teleki László Alapítvány, 221-222. o.

¹⁸ Uo. 223. o.

Erő, aki kitűnően ismerte a budapesti közéletet) Magyarországról való visszatérése után¹⁹, az 1956. november 2-i KB-ülésen fokozta az addig is kialakult feszültséget párttársaiban, arra figyelmeztetett, hogy a forradalom a revansizmusba torkollhat: „Még a pártvezetésben is románellenesség dominált,[...] Kádár, nagyon jól emlékszem a szavaira, azt mondta nekem: 'Adjatok autonómiát Erdélynek'. Pontosan így mondta. Nem tudhatjuk mire gondolt.”²⁰ Ezt a kijelentést azonban fenntartással kell kezelni, ugyanis valószínűtlen, hogy ilyet tett volna a kádári vezetés.²¹ Látszólag Roman jelentését támasztották alá a Magyar Autonóm Tartományban és egyéb magyar lakta régiókban tapasztalt tünteteskísérletek. Ezekkel szemben a rendszerellenes megmozdulások ellenőrzését, preventív intézkedéseket fogatosítottak.

A román felkészültséget az is bizonyítja, hogy a szovjet invázió után a román pártvezetés tette meg az első lépéseket: már november 22-én Gheorghe Gheorghiu Dej és Emil Bodnăraș voltak az első hivatalos látogatók a szocialista országok vezetői közül Budapesten. Részt vettek az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsági gyűlésen. Dej beszédében kemény fellépésre és bírálatra bízta a magyar felet, ugyanakkor áruhitelt ajánlott fel (40 millió rubel értékben, decemberben alá is írták), továbbá a Nagy Imre csoport problémájának megoldására is segítséget ígért: befogadják őket, amíg legfelsőbb döntés nem születik a csoport tagjainak sorsáról.²² A helyzet felmérése érdekében, és a belső stabilizáció megtartásának számító engedménynek fogható fel a Magyar Autonóm Tartomány székhelyén tartott Bolyai-ünnepség sorozat, ahol kijelentették, hogy a tartományi pártbizottság javaslatára a marosvásárhelyi Református Kollégium (amely eddig Ranghetz József nevét viselte) azután Bolyai Farkas nevét viselje. Ugyanakkor a december 15/16-án, Marosvásárhelyen rendezett tartományi pártkonferencián Gheorghe Gheorghiu Dej is felszólalt: pártfegyelemre és a tanulságok levonására intette a város dolgozóit.²³

¹⁹ A magyarországi tudósítók október 30-án kiutaztak Budapestre, Valter Roman mellett fontos szerepet kapott Aurel Mălnășeanu is, aki 1948-1952 között nagykövet volt, szintén jól ismerte a magyar nyelvet és közéletet, valamint a későbbiekben meghatározó háttérszereplője maradt az 1958-as találkozó megszervezésében. MOL, XIX-J-1-j, 5. doboz, 1957, 26t., sz. n.

²⁰ Andrea Andreescu-Varga Andrea-Lucian Năstase szerk.: *Minoritățile etniculturale. Mărturiile Documentare. Maghiarii din România 1956-1968*. Cluj-Napoca, 2003, Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, 224. o.

²¹ Ezt a nézetet erősíti Földes György is: Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956-1989*. i.m.: 34. o. (Valter Roman „tájékoztatója” nem precedens nélküli, ugyanis 1954-ben szintén hihetetlen dolgokat közvetített Budapestről, hogy pozícióját javítsa)

²² Makfalvi Gábor: i.m. 363. o.

²³ Vincze Gábor: *Történelmi kronológia- Romániai magyarság 1956–1959* In: Stefano Bottoni szerk.: *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1955-1959)*. Csíkszereda, 2006, Pro-Print Könyvkiadó, 393-394. o.

Tapogatózások: a román „külön utas” politika, és a magyar diplomáciai karantén

Az 1957-es évet a román-magyar diplomáciai kapcsolatok szempontjából enyhülés, illetve bizonytalanság jellemezte. Január elsején Budapesten találkoztak a bolgár, csehszlovák, román, szovjet és magyar kommunista és munkáspártok képviselői, melynek keretében biztosították a magyar kormányt a kölcsönös segítségnyújtásról.²⁴

Kádár és a magyar vezetés a hatalmuk stabilizációjával, a konszolidációval, a különböző gazdasági problémákkal és a nemzetközi elfogadottságuk helyreállításával voltak elfoglalva. Az 1957. márciusi-szovjet magyar felsőszintű tárgyalásokon Rákosit végérvényesen „politikai halottá” nyilvánították, ugyanakkor megegyeztek a Nagy Imréék elleni büntetőeljárás lefolytatásában.²⁵ Ugyanezen év novemberében Kádár Pekingbe is ellátogatott. Mindkét esetben megköszönte a „felkelés leveréséhez nyújtott segítséget”. Az ENSZ szempontjából, ugyanakkor Magyarország mindaddig nem tekinthette magát a nemzetközi közösség teljes jogú tagjának, amíg a magyar delegáció mandátumának elismerését függőben tartották.²⁶ A világszervezetben a „magyar kérdés” megvitatása a Kádár-rendszer elítélését hozta volna.

A román-magyar kormányközi tárgyalások gondolatát először Sebes Iván külügyminiszter-helyettes vetette fel bukaresti látogatása alkalmával 1957 májusában.²⁷ Ezt követően, még május 30-án, Aurel Mălnășeanu román külügyminiszter helyettes budapesti látogatásakor átnyújtotta a román kormány meghívását Kádárnak, ugyanakkor a magyar fél javasolta a függőben lévő kérdések lezárását.²⁸ A történethez hozzátartozik, hogy Keleti Ferenc bukaresti nagykövet több alkalommal is időpontot kért Mălnășeanu-tól, a folyamatos egyeztetések érdekében, amit azonban csupán a külügyminiszter hazautazása után teljesített (erre azért volt szükség, mivel Dej ebben a periódusba Keleti szerint elérhetetlen volt).²⁹

A román a magyar és a szovjet Központi Bizottságok plenáris üléseinek egybeesése jól tükrözi az egymáshoz hasonló folyamatokat: Hruscsov legyőzte a Malenkov-Molotov-

²⁴ Még 1956 novemberében a bolgár fél kivételével (de ide értve az NDK-t is) kormány és pártbizottsági képviselők meglátogatták Magyarországot. Arhivele Naționale Istorice Centrale (Nemzeti Történeti Központi Levéltár, Bukarest, a továbbiakban ANIC), fond CC al PCR Secția Externă, dos. 16/1958. 4 .f.

²⁵ Fülöp Mihály-Sipos Péter: *i.m.* 430. o.

²⁶ 1957 február jában hozott döntés értelmében. Uo. 432. o.

²⁷ Makfalvi Gábor: *i.m.* 363. o.

²⁸ Makfalvi Gábor tanulmányában augusztus szerepel, mint időpont, valószínűleg tévesen. Vincze Gábor: *i.m.* 397. o., illetve lásd a meghívásról szóló dokumentumot: MOL, XIX-J-1-j, 3. doboz, 4/b csomó, 001850/1.

²⁹ Uo.

Kaganovics féle konzervatív csoportosulást, Kádár János pedig Révai József, a Rákosi korszak fő ideológusával, szemben győzött a párton belüli vitában. Ugyanekkor, bár Dej a konzervatívok győzelmére számított, de a moszkvai történések miatt enyhítenie kellett saját ellenzékével szembeni politikáját.³⁰ Megfigyelhető, hogy a román pártvezetés azokkal számolt le, akik az SZKP XX. Kongresszusából és a magyarországi eseményekből arra következtettek, hogy változások szükségesek Romániában.³¹ Megkezdődött a Dej nacionalizmusában kiteljesedő „külön utas” politika, amely nemcsak a román közgondolkodás hagyományos oroszellenességét használta ki, de a kisebbségek –a magyarság és a zsidóság– ellen is irányult.³² Ugyanakkor kölcsönös megegyezés alapján engedélyezték a Magyarországon és Romániában élő családtagok látogatását, de a teljes körű vízumkényszer továbbra is érvényben maradt.

1957 októberében föld körüli pályára állt az első műhold, a Szputnyik 1. Novemberben sor került kommunista pártok moszkvai értekezletére, ahol már a Szputnyik 2 felbocsátásának eufóriájában fogadták egymást a vezetők. Az ortodox sztálinista kínai álláspont továbbra is fennmaradt.³³ Ezért Tito és a Jugoszláv küldöttség távol is maradt, nem voltak hajlandóak aláírni a nyilatkozatokat. Kádár, bár felszólalásában egy bizonyos „dogmatizmus” volt érzékelhető, elvetette a nemzeti kommunizmus által kínált megoldásokat. Igazán ekkor kezdett a Kádári külpolitika valamelyes függetlenedni, természetesen a szovjetekkel való szoros egyeztetés fennmaradt, azonban már nem minden lépésben.

A Kádár János vezette delegáció romániai körútja- a készülődések

A februári delegáció látogatása előtt komoly bizonytalanság volt érezhető a két fél közti egyeztetésekben. Bár a meghívót már az előző év (1957) nyarán kézbesítették, a látogatás konkrét időpontjában csak január végén történt állapotok meg.³⁴ Nyolc napos programot javasoltak, és hat-hét fős küldöttségnek szánták a meghívást, amit a magyar fél elfogadott. A budapesti külügyminisztérium már 1957. július-augusztusában nekifogott a tárgyalási anyag

³⁰ A már korábban említett Miron Constantinescu és Iosif Chişinevschi pártból való kizárása. Ezek az események 1957 június-júliusában zajlottak.

³¹ Földes György: *i.m.* 35-36. o.

³² Csucsuj István: *i.m.*: 290. o.

³³ Az imperializmus katonai megsemmisítése. Lásd: Fülöp Mihály-Sipos Péter: *i.m.* 431. o

³⁴ Tudni kell azonban, hogy a látogatás az eredeti tervek szerint még 1957. augusztus-szeptemberére volt ütemezve, azonban közös megegyezéssel folyamatosan elhalasztották. Vincze Gábor: *i.m.*: 399-400. o.

kidolgozásához, azonban a delegáció összeállításában bekövetkezett bizonytalanságok, illetve a román fél késői tájékoztatása is hátráltatta a munkát. Ez az anyag kevésbé különbözött a román diplomáciai testület által kidolgozott dokumentációtól. Mivel a magyar fél nem ismerte a részletes utazási tervet, csupán utolsó pillanatban kapott ehhez való hozzáférést, ezért nem tudta befolyásolni ennek a túlzott módosítását. A tárgyalási anyagban szereplő javaslatok konkrétan meghatározták a felmerült kérdések lezárását. Két fontos téma körvonalazódott (amely a tárgyalási anyagok végső állapotában hangsúlyozódott ki, addig is elég átfogó, kevésbé konkrét témakörök vonalazódtak ki): az egyik a gazdasági kérdések tisztázása volt, a gázszállítás kérdése, a kétoldalú kereskedelem problémái, a Romániában levő magyar ingatlan transzfer ügye, és a segítségként beígért további hitelek folyósításai. A második témakör a két ország állampolgárai közötti kapcsolatokról eredendő problémákat tisztázta volna. Ezek között szerepet kapott a vízum kérdése, a határállomások kölcsönös felállítása, a rokonlátogatások könnyítése és a közös konzulátusok visszaállítása.³⁵ A bizonytalanságot az is fokozta, hogy a román külügyminisztérium csupán indulás előtt egy héttel közölte a végleges programot.

Ugyanakkor a magyar fél további „gesztusokkal” próbálta megerősíteni a „békés megoldásokat” hirdető álláspontját: január 24-én a barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés megkötésének 10-ik évfordulójára Marosán György *Örök barátok* címen cikket írt, és ebben „örökre szóló vérszerződésnek” nevezte az említett dokumentumot.³⁶ Ugyanezen alkalomból, a román követség ünnepi díszvacsoráján az összes budapesti legfelső párt- és állami vezető részt vett. Fontos megjegyezni, hogy az erdélyi magyarság súlyosbodó helyzetéről, az őket érintő sérelmekről és jogszerűtlen lépésekről a magyar vezetésnek naprakész információi voltak, diplomáciai és személyes párton, belüli jelentésekből.³⁷

A román delegáció felkészülését is komoly munka előzte meg. Egy ötvenhat oldalas dokumentumot állítottak össze a Magyar Népköztársaság kül- és belpolitikai helyzetéről.³⁸ Az említett naprakész információk megszerzése nem jelenthetett nehézséget, hiszen a román titkosszolgálat (köznyelven Securitate) komoly segítséget nyújtott a magyar titkosszolgálat újjászervezéséhez, az 1956-os események után.³⁹ Az említett elemzés szerint „a Magyar

³⁵ Makfalvi Gábor: *i.m.*: 364. o.

³⁶ Az említett cikk a *Népszabadság* hasábjain jelent meg. Földes György szerint e gesztussal a magyar fél kötelességének érezte hálája kifejezését a Bukaresttől kapott segítségért. Lásd Földes György: *i.m.*: 37-39. o.

³⁷ Stefano Bottoni: *Sztálin a székelyeknél*, i.m. 368-370. o.

³⁸ ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dos. 16/1958.

³⁹ Novák Csaba Zoltán: *A román külpolitikai gondolkodás magyarságképe 1956 után a hetvenes évek közepéig*. In: Limes, 2008. 2. sz. 101. o.

Népköztársaság sikeresen szabályozta külkapcsolatait” és „az ellenforradalmi események” hivatalosan nem szakították félbe diplomáciai munkát. Az elemzés szerint Magyarország 41 állammal ápolt diplomáciai kapcsolatokat, valamint 103 állammal volt gazdasági kapcsolata, valamint 30 államközi és 195 nemzetközi szervezetben szerepelt.”⁴⁰ Továbbá, a jelentés azt is tartalmazza, hogy Magyarország komoly erőfeszítéseket tett a szovjet-magyar kapcsolatok ápolása érdekében és a többi népi demokrácia, különösképp, a Csehszlovák, a Román és a Jugoszláv köztársaságokkal való kapcsolatok javítására. Ezen kívül a többi imperialista állammal szemben is (főleg Ausztriával) normalizálódtak a külkapcsolatai. A Magyar Népköztársaság a szocialista államoktól 1957-ben több mint 2 milliárd forintos segítséget kapott, továbbá egyéb javakat, kölcsönöket.⁴¹ Különös figyelmet szenteltek a szovjet-magyar kapcsolatok elemzésének, amely a gazdasági támogatás mellett főleg az 1957-es moszkvai tárgyalások eredményeire koncentrált.⁴² Továbbá, több oldalon felsorolják az összes szocialista állam kapcsolatait Magyarországgal, de helyet kap a „magyar menekültek problémája” (disszidálók) is, valamint a kapitalista országok kapcsolattartása és az ENSZ-en belüli pozíciókat is tárgyalja az elemzés.⁴³

Ami azonban kitüntetett figyelmet érdemel, az a román-magyar államközi kapcsolatok elemzése. Az 1956-os forradalom leveréséhez nyújtott román segítség szemléltetése szerepel első helyen, amelyből kiderül, hogy pontosan 1956–1958-között hány diplomáciai küldöttség járt Magyarországon és milyen anyagi segítséggel járult hozzá a román kormány a magyarországi helyzet konszolidálásához. Mindennek az értékelése (a román fél szerint) Kádár János 1957 májusában tartott beszédében jelenik meg. A köszönetnyilvánítás mellett a beszéd kiemeli, hogy *„elsősorban a Szovjetunió kivül, a Román és a Csehszlovák Népköztársasággal kívánjuk növelni és elmélyíteni az államközi kapcsolatainkat”*. Továbbá az 1958 év elején tartott népgyűlés keretében elmondott beszédében kiemelte: *„Magyarországnak semmiféle területi, vagy egyéb hasonló igényei nincsenek egyetlen országgal szemben sem”*.⁴⁴ Kádár ezt a kijelentést többször is megismétli a februári találkozó során. A „baráti kapcsolatok megünneplése” és ennek hangoztatása a sajtóban, nyilvánvalóan arra utal, hogy ezek után a magyar félnek „igazán nem lehet oka panaszra”. A nemzeti ünnepek közös megünneplésén kívül, Ady Endre és Arany János születési évfordulóinak megünneplése mindkét országban,

⁴⁰ ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dos. 16/1958. 3- . f.

⁴¹ Uo. 3-4. f.

⁴² A „még gyenge”legitimációjú Kádárt egyértelműen „Moszkva emberének”tartották. Uo. 3-6. f.

⁴³ Uo. 6-17. f.

⁴⁴ Uo. 18-20. f.

komoly elégtételt jelentett és kellemes benyomást keltett a magyar félben. Ezen kívül, pedig kiemelt figyelmet kapott az a tény, hogy a „felszabadítás óta ekkora kitüntetett figyelmet még nem kapott a sajtóban a román hadsereg szerepe a felszabadító harcokban és megkezdődtek az előkészületek 5 különböző emlékmű felállítására 5 különböző helyre, amelyek a román katonák emlékét őrzik majd”.⁴⁵ A kulturális együttműködés a két ország között „ugyancsak dicséretes eredményeket hozott”, ugyanis a különféle kulturális csereprogramokon kívül, megkezdődtek az első közös rendezésű film munkálatai, továbbá mindkét országban több városi néptanács is jelezte együttműködési szándékát.

Az összefoglaló szerint a román-magyar kapcsolatok mélyítésének igénye a magyar sajtóban is tematizálódott. A román szemszögből történő elemzés egyaránt kiemelte a negatív és pozitív megnyilatkozásokat. A „kényes kérdések” tisztázásakor ez komoly diplomáciai előnyt biztosított és ezáltal a román diplomátáknak a „sértett fél szerepében” nem volt nehéz kitérni tárgyalásokon a különböző konkrét megegyezések elől. Az 1957-es év folyamán körülbelül 500 cikk jelent meg a magyar sajtóban, melyben valamilyen formában említik a Román Népköztársaságot. A magyar fél kapcsolatmélyítésre való törekvéseit azonban „[be]árnyékolják egyes nacionalista törekvések, amelyek kisebb-nagyobb mértékben álcázva jelentek meg egyes lapok hasábjain. Erdély kérdése állandóan előjön, direkt vagy indirekt módon irredenta kijelentések fényében”.⁴⁶ Így a Népakarat című folyóirat, a „Jó szomszédságban” című rovatában a határok kérdésére történt utalás. De a Népszabadság 1957, január 24-i számában (a már említett barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés megkötésének 9 éves évfordulóján), két „kérdéses képet” is közöltek. Az egyik a Vajdahunyadi vár, a másik a Békási szoros látható. Eddig ezekkel semmi gond, azonban „mivel mindkettő Erdély tájait és történeti emlékeit ábrázolják és szorosan kapcsolódnak Erdély történetéhez, **ahogyan** ezek ábrázolva vannak, **könnyen** sovinszta és revizionista érzelmeket kelthetnek.”⁴⁷ Azonban a román elemzés, már a „belügyekbe való beavatkozásnak” tekinti azt a kijelentést, miszerint nem találhatók magyar könyvek és sajtóanyag a szomszédos országok magyarok lakta régióiba. A sérelmeket akár tovább is lehetne sorolni, „irredenta” kijelentések szép számmal szerepelnek, Kossuth dunai konföderáció tervezetétől, egészen a hitleri Németország csatlósairól szóló vitákig. Amit azonban érdemes megfigyelni, hogy a román fél naprakész információkkal rendelkezett, szinte a februári találkozó előtt lezajlott

⁴⁵ Uo. 22. f.

⁴⁶ Kiemelve főleg az 1957-es év első felét, amikor a napi sajtóban, de „az általános publikációkban is ellenforradalmár, likvidatorista, revizionista, nacionalista érzelmű kiadványok jelentek meg.” Uo. 24. f.

⁴⁷ Kiemelés tőlem, Lásd: Uo. 25. f.

összes publikált kijelentésről, felszólalásról, amely egy-egy pártgyűlésen előfordult és tartalmazott „nyelvi félreecsúszást”, vagy esetleg „félre érthető, értelmezhető” mondatokat.⁴⁸ Az „alapos” felkészültség román félről egy másik diplomáciai *húzást* is takart: a román tárgyalóbizottság hivatalos névsorát csupán 2 nappal indulás előtt (vagyis február 18-án) közölte a magyar féllel. Ez azért fontos, mivel kiderült, hogy a román részről nem jelöltek ki szaktanácsadókat.⁴⁹ Azonban azt is érdemes megemlíteni, hogy Keleti Ferenc nagykövet már 1957 júliusától figyelmeztető jelentéseket terjesztett elő a budapesti külügyminisztériumhoz a diplomáciai találkozót illetően. A folyamatos időtolást, a román külügy szűkszáviságát, passzivitását emelte ki, a felkészületlenség előjeleit vélte felfedezni. Egy később keltezett (szintén 1957-es) jelentésében már a látogatás lemondását is fontolgatta, amely tovább növelte a bizonytalanságot.⁵⁰

A román fél feszes programot tervezett, előre megszervezett és kidolgozott ütemtervvel. A magyar külügyminisztérium, a konkrét tárgyalások további reményében, két nagygyűlést javasolt. Egyiket Kolozsváron, vagy Marosvásárhelyen, a másikat pedig Bukarestben. A román fél elfogadta a marosvásárhelyi és a bukaresti helyszínt, de „cserébe” azt javasolta, hogy a magyarországi vendégek látogassanak el „néhány” regáti városba is. A 8 napos programtervezetben 12 megálló került be, mindegyik kiemelt állomáson minimum 20 perces, de akár két napos program is szerepelt.⁵¹ A körút olyan állomásokat tartalmazott, mint: Kürtös, Arad, Temesvár, Craiova, Pitești, Bukarest, Iși, Roman, Marosvásárhely, Ploiești (újra Bukarest), Kolozsvár, Nagyvárad, Biharpüspöki. Ebben a tanulmányban részletesen a két bukaresti illetve marosvásárhelyi látogatással kívánok foglalkozni. A magyarországi küldöttség és tárgyalóbizottság összetételét bizonytalanság övezte. Eredetileg, a magyar külügyminisztérium javaslatában szerepelt Antos István pénzügy-, Biskó Béla belügy-, Czottner Sándor nehézipari- és Incze Jenő külkereskedelmi miniszterek is, azonban a meghívó egy 6-7 fős bizottság összeállítására szólt. Horváth István külügyminiszter egészségügyi okokra hivatkozva maradt ki a delegációból és Sebes István külügyminiszter-helyettes lépett a helyébe.⁵²

⁴⁸ A sajtóelemző dokumentumok közt nagyszámban szerepelnek a Nagy Imre csoport „rendszerellenes” (antimarxista stb.) kijelentései, illetve gyakori az 56-os események beemlése is. Lásd ezekről: Uo. 25-43. f.

⁴⁹ Makfalvi Gábor: *i.m.*: 365. o.

⁵⁰ MOL, XIX-J-1-j, 3. doboz, 4/b csomó, 003650.

⁵¹ Bukarestbe kétszer látogatnak el gyűlésre, esetleg konkrét megegyezésre csak a második alkalomkor kerülhetett sor. ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dos. 53/1958. 141-146. f.

⁵² Makfalvi Gábor: *i.m.*: Uo.

A hivatalos lista magyar részről: a delegáció vezetője Kádár János, MSZMP KB első titkára, államminiszter, Kállai Gyula, MSZMP PB titkára, ugyancsak államminiszter, Apró Antal, MSZMP PB tagja, az FMPK első elnökhelyettese, Szirmai István, MSZMP KB agitáció-propaganda osztályának vezetője, Németh Károly, MSZMP KB tagja, a Csongrád megyei pátbizottság első titkára, Sebes István külügyminiszter-helyettes és Keleti Ferenc bukaresti nagykövet. Őket elkísérték szaktanácsadókként: Karádi Gyula, Külkereskedelmi miniszter-helyettes, Mátyik Pál, külügyminisztériumi osztályvezető, Csatornai Károly, a külügyminisztérium protokollosztályának a vezetője, Réti Károly, Pénzügyi minisztérium osztályvezető.⁵³

A román párt- és tárgyalóbizottság képviselőinek a „magját” a következő személyek alkották: Gheorghe Gheorghiu Dej, a román munkáspárt első titkára, Chivu Stoica, Borilă Petre, Nicolae Ceaușescu, Alexandru Moghioroș, a Központi Vezetés tagjai, Alexandru Bârlădeanu, a Minisztertanács alelnöke, Avram Bunaciu, külkereskedelmi miniszter és Niculescu Mizil a Propaganda és Agitációs osztályvezetőségtől.⁵⁴ A további személyzet a tolmácsolást végezte. Tizenhárom fős tolmács csoportot hívtak össze, közülük Gellert Andrei, Kovacs Eugen és Utira Ervin a delegáció állandó részéhez tartozott. A találkozók, állomások, gyűlések-értekezleteken elhangzottak azonnali fordítása volt a feladatuk. Ady Agneta és Gall Matei a Minisztertanács értekezleteken elhangzottakat tolmácsolták, Petruș Tiberiu a bukaresti fogadásokon és találkozók tolmácsoltak. A fordítói csoport többi tagját a hivatalos dokumentumok fordításával bízták meg, két további tagot pedig szükség esetén tartalékként helyeztek készenlétben.⁵⁵ További hat személyt hívtak meg a különféle estek, mozi-színházi előadások, televízióadások, találkozók, a szállás, valamint a megfelelő protokoll szervezésére.⁵⁶ A román sajtóorgánumok is megjelentek, az Agerpres (a Román Nemzeti Sajtóhivatal) részéről Strujan Sorin, Ionescu Mircea, Szekely Gheorghe, Schinderman Lazar volt jelen. Továbbá három újságíró volt jelen a *Scînteia*-tól, további kettő a *România Liberă*-től, egy az *Előretől* és további négy személy a rádiót és a televíziót képviselték. A Propaganda és Agitációs osztálytól Bihari Vasile volt kirendelve valamint, további nyolc személy, akik

⁵³ A listán elég gyakoriak a név elírási hibák pl. Kállai helyett Kalay szerepel, stb. ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dos. 53/1958. 169. f.

⁵⁴ Azért „magját”, mivel eseménytől, tárgyalástól függően a román delegáció összetétele változott, ez a verzió csupán a hivatalos közleményben szerepelt, amit elküldtek a magyar félnek (2 nappal a találkozó előtt). Uo. 170. f.

⁵⁵ Nevük románul szerepelt a dokumentumokban is. Uo. 215. f.

⁵⁶ Név szerint Baierle Iosif, Dănlache elvtárs, Ofelia Manole, Tiță Florea Postelucă és Ionescu Dionisie voltak a kinevezett személyek. Uo. 197-198. f.

közül egy nő, a konyha személyzete, ezen kívül a biztonsági személyzet volt még.⁵⁷ A sajtóhoz tartozott a találkozó meghirdetése. Öt nappal az indulás előtt, román pártvezetés elrendelte, hogy a magyar delegáció megérkezése előtt a sajtóban megjelenő publikációk elsősorban a Magyar Népköztársaság a szocializmus építésében „elért sikereiről, megvalósításairól” és a román-magyar szoros barátságról szóljanak. A látogatás napján ugyancsak a román-magyar barátságról szóljanak a cikkek, Kádár János fényképével mellékelve, továbbá a látogatás napjaiban a találkozóról szóló kiválasztott anyagokat közölik.⁵⁸

A román részről történő szervezői munka erőfeszítései az egész országot megmozgatták. A két tárgyalóbizottság számára egy különvonatot biztosítottak alvófülkékkel ellátva, külön vagonnal mindkét fél számára. Elrendelték többek közt, hogy minden állomáson ahol a különvonat elhalad, legyen kitűzve mindkét állam nemzeti lobogója, Gheorghe Dej, Chivu Stoica és Kádár János, Münnich Ferenc portréi legyenek kifüggesztve, továbbá kérték a fenyőágakkal való díszítést. A közbeeső helyeken, továbbá azon városok utcáin, ahol a delegáció elhalad, az említett díszítést a Marx-Engels– Lenin portrékkal egészítették ki. A fontosabb vonatállomásokra tánccsoportokat és énekeseket rendeltek akik akkor léptek fel amíg a vonat az állomáson tartózkodott. Ugyanakkor a „pionírok” és munkástömegek álltak készenlétben, hogy virágokat és megfelelően ajándékokat adjanak át, különös tekintettel arra, hogy az ajándékok, illetve az azt átadó munkások a helyi sajátosságokat képviseljék. A vegyes lakosságú régiókban különösen figyeltek arra, hogy minden nemzetiség képviselve legyen. Azokon az állomásokon, ahol a két küldöttség megállt, a lehetőségekhez mérten biztosították a kihangosításoz szükséges berendezést. A tömegek kirendelése, bár szigorúan irányított volt, de „spontánként” volt meghirdetve. Mindent a legnagyobb figyelem alá vontak, csupán leellenőrzött szövegeket lehetett skandálni. A legtöbb helyen ezek kötelezően magyarul voltak:

1. „Forró üdvözlét a magyar testvérnép küldötteinek!”
2. „Éljen a román és a magyar nép testvéri barátsága és együttműködése!”
3. „Éljen a román-magyar barátság!”
4. „Éljen a Magyar Szocialista Munkáspárt, a magyar nép harcának vezetője a békéért és a szocializmusért!/Éljen a Román Munkáspárt, a román nép harcának vezetője a békéért és a szocializmusért!”
5. „Éljen a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány!”
6. „Forró üdvözlét a szocializmust építő magyar testvérnépnek!”

⁵⁷ Az utóbbi nem volt feltüntetve, hogy milyen létszámban volt jelen. Uo. 216-217. f.

⁵⁸ Uo. 158. f.

7. „Éljen és erősödjék a szocialista országok testvéri barátsága és együttműködése!”
8. „Éljen a szocialista tábor egysége, élen a Szovjetunióval!”
9. „Éljen a népek közti béke és barátság!”⁵⁹

Ezek az intézkedések érvényesek voltak azon településekre is, ahol a vonat legfeljebb 1 perces megállót tartott. Így a „hivatalos” útvonalba olyan „melléktelepülések” is beékelődtek, mint Tövis, Szászrégen, Székelykocsárd vagy Segesvár. Ezeken a helyeken ugyancsak „spontán” módon összegyűlt lakosság üdvözölte a delegációt, 300-tól 6000 főig terjedő létszámmal.⁶⁰

A tárgyalások: „Itt laknak magyar származású emberek is!”⁶¹

A már említett készülődésekből azt a következtetést lehet levonni, hogy a magyarok konkrét célokkal készültek, megállapodásokat és a sok kérdés lezárását remélték. Azonban végig bizonytalanságban voltak, mivel nem tudták, hogy mire számíthatnak a román féltől. A látogatás több szempontból is „mérőföldkőnek” nevezhető. Először is azért, mivel ez Kádár János első „hivatalos” külföldi útja (Moszkván kívül). Másodsorban pedig, Trianon óta ilyen találkozóra magyar miniszterelnök nem kapott lehetőséget.⁶² Román szemszögből is hivatalosan ez volt az első „csúcstalálkozó”, ugyanakkor Erdély magyar lakta területei számára is fontos momentum. Főleg az, hogy a magyar fél képviselői egy teljes napot töltöttek a Magyar Autonóm Tartomány székhelyén.

Február 20-án déli 12 órakor érkezett meg a magyar küldöttség és a kürtösi vasútállomáson üdvözölte a román fél, egyenlőre még Aurel Mălnășean vezetésével. Külön vonatot biztosítottak a teljes személyzetnek. Ezután az aradi állomás következett, ahol az ismételt köszöntések és a virágcsokrok átadása után, 14 órára Temesvárra érkeztek. A temesvári pályaudvaron rendezett félórás „röpgyűlésen” Apró Antal a következőket mondta: „Látogatásunk egyetlen célja, hogy még szélesebb alapokra helyezzük az országainkat összefűző barátságot, szövetséget.”⁶³ A továbbiakban Lugos, Karánsebes és Turnu Severin érintésével folytatták az utat. Lényegében aznap nem történt fontos esemény. Az éjszakát a

⁵⁹ Ezeket valószínűleg valamelyik „kötelességtudó” magyarul is beszélő elvtárs állíthatta össze, ugyanis meglepően kevés helyesírási hibával szerepelnek a dokumentumon. Uo. 212. f.

⁶⁰ Uo. 242-248. f.

⁶¹ Elhangzott a Marosvásárhelyen tartott díszebéden, Kádár János pohárköszöntőjével. A teljes szövegért lásd: Kádár János: *Szilárd népi hatalom: független Magyarország*. Budapest, 1958, 369-371. o.

⁶² Földes György: *i.m.*: 40. o.

⁶³ Ez visszatérő motívumként fog szerepelni a gyűlések, köszöntők során. Lásd: Makfalvi Gábor: *i.m.*: 365-366. o.

hálókocsokban töltötték, a Mehedinți hegységben, valahol Strehaia és Ciochiuța között.⁶⁴ Február 21-én, reggel 8 órától az első állomás Craiován volt, melyet Pitești követett. Csak aznap 14 órára érkezett meg a delegáció Bukarestbe, ahol ugyancsak „ünnepélyes keretek között” felvonult a két delegáció. Tárgyalásokra nem igazán kerülhetett sor, ugyanis a román katonák emlékművének a koszorúzása után állófogadás következett, majd gála előadás volt a Román Nemzeti Opera és Balett Színházban.⁶⁵ Az ezt követő „intim vacsorán” sem képzelhető el, hogy valami tisztázódhatott volna. A február 22-i program ígéretesnek látszott. A 8 órától tartott reggeli után megkezdődhettek a tárgyalások. A 9-től 12 óráig tartott gyűlésen (arra a napra csupán ennyi ideig tartottak megbeszéléseket) végre leülhetett tárgyalni a két fél.⁶⁶ S bár a hivatalos közlemény az aznapi tárgyalásokról csupán annyit tartalmazott, hogy: „A két küldöttség szívélyes és baráti légkörben tájékoztatta egymást és a két fél érintő kérdésekről tárgyaltak. A megbeszélések folytatódnak.”⁶⁷ A napi program megegyezett a február 23-ival (ugyancsak koszorúzások, látogatások, és az „első” szabad délután a feszes program után, a nap a Szovjet nagykövetség fogadásával zárult), a gyűlés után kiadott nyilatkozat ugyancsak az „eszmecsereváltást” vázolta, ami a két párt kapcsolatfejlesztését illeti: „A megbeszélések kidomborították a két fél teljes nézetegységét valamennyi tárgyalt kérdésben.”⁶⁸ A tárgyaláson a két párt hazai helyzetét vázolták fel egymásnak. Kádár részéről a köszönetnyilvánítás sem maradhatott el. A román fél felvetette a „revizionizmust”, mint problémát, melyről Kádár úgy vélekedett, hogy *„sikeresen visszaszorítottuk, legalábbis olyan szintre, hogy ne legyenek meghatározó részei a politikai életnek.”*⁶⁹ A mentegetőző hangnem is szerepet kap, hiszen a Magyar Szocialista Munkáspárt ugyan még csupán a „kezdeteknél tart ezekben a kérdésekben.” Azonban Kádár megnyugtatta a román felet azzal, hogy *„manapság senki sem rokonszenvez a revizionistákkal a pártunk mélységeibe. Azonban a revizionizmus maradványai még részecskében, de létezik az emberek fejében és ezután többet kell harcolnunk ez ellen.”*⁷⁰ Ami a régi vezetőséget illeti, Kádár tájékoztatta Dejt arról, hogy miként terveznek eljárni velük kapcsolatban, ugyanis nagy részük még mindig külföldön van, de egyelőre nem tervezik őket a

⁶⁴ Nem tiszta, hogy a két állomás közül pontosan melyiken éjszakáztak (de talán nem is lényeges), két programtervezet ezen a ponton eltér egymástól, ami tény, hogy az említett állomásokon nem történt fogadás. Lásd: ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dos. 53/1958. 142. f. illetve Uo. 148. f.

⁶⁵ Uo. 150. f.

⁶⁶ A nap további részében a gyárlátogatásokon kívül az esti program ünnepély volt a Szovjet Hadsereg megalakulásának 40-ik évfordulójára. Uo.

⁶⁷ Kivéve természetesen a párttagok és funkcióik felsorolása, amely 90%-át tölti ki a nyilatkozatnak. Uo. 7. f.

⁶⁸ Uo. 5. f.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ A továbbiakban a Nagy Imre csoport helyzetét tárgyalja, mely kapcsán megkéri, hogy még tarthassák az ország területén a foglyokat. Uo. 9. f.

pártból kizárni: „*Rákossal nem egyeztettünk, mivel távol van, de Gerőékkel igen, és nagyon sok problémát nem értenek még, de amikor hazajönnek, majd megszokják a helyzetet, s ha mégsem, akkor meglátjuk, mit kell tenni.*”⁷¹ Elhangzott még a magyar-lengyel és jugoszláv kapcsolatokról is tájékoztatás, ami az egyházat illeti Kádár a stabilitást hangsúlyozta, „*[...] nincs politikai lehetőségük,[...] Mindszenty el van szigetelve,[...] a püspökök lojálisak,[...] nem kívánják őt vissza.*”⁷² Dej megköszönte ezt a számára értékes információt.⁷³ A tárgyalások folytatásában sem jutott a két fél közös nevezőre, Kádár ugyan egy időben „sürgetni” kívánta volna a konkrét megegyezéseket, ezzel Dej is egyetértett: „Nincs értelme a vitának, de ideje lenne feltenni az i-re a pontot.” Azonban a létrejött megállapodást nem írták alá, hanem mindkét féltől felhatalmaztak két személyt (román részről Petre Borilát és Paul Niculescu-Mizilt, magyar részről pedig Apró Antalt és Sebes Istvánt), akik nem foglalkoztak tovább a kérdéssel.⁷⁴ Dej felajánlotta, hogy a pártok közötti eszmecsere mellett, minden, a pártra vonatkozó információt megosztanak, „a nem publikusokat is.” Végezetül pedig Kádár megnyugtatta a román felet, hogy a revizionizmusról bővebben tárgyalnak, egybekötve a nacionalizmus kérdésével.⁷⁵ A magyar fél felvetésével ellentétben több tárgyalásra azonban nem került sor, ugyanis február 24-től az „országjáró körút” folytatódott, s bár még visszatért az utazástól kimerült delegáció, de már csak a közös nyilatkozatok aláírása maradt hátra.⁷⁶ Február 24-én Iași-ba látogatott a két küldöttség, minden az eltervezett minta szerint haladt, majd Roman fele vették az irányt, ahol szintén nem volt különös „változatosság” (gyárlátogatások, díszfogadások, ajándékozások, de minden jel arra mutat, hogy a magyar felet sikerült „elkápráztatni”).⁷⁷ Említésre méltó az a tény, hogy a delegációhoz többek közt Fazekas János, a Központi Bizottság tagja is csatlakozott.

Február 25-én, reggel 8 órára Marosvásárhelyre érkezett a román-magyar küldöttség, azonban a vártnál (nagyjából 3000 fős tömeg szerepelt a tervezetben, a Tartományi Titkárság ezt 5000-re növelte) háromszor nagyobb tömeg üdvözölte őket érkezésükkor.⁷⁸ Erre a nagy érdeklődésre számítani lehetett, ugyanis kivételes dolog, hogy ilyen magas rangú vendégek látogatnak el

⁷¹ Uo.

⁷² Uo. Kihagyások FJ.

⁷³ A tárgyalások menetében megfigyelhető a román fél (főként Dej) szűkszavúsága, de a delegáció többi tagja is csak ritkán tesz megjegyzést az elhangzottakra. Uo. 10-13. f.

⁷⁴ Makfalvi Gábor: *i.m.*: 366. o., a tárgyalásokról bővebben tájékoztat a jegyzőkönyv: ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dos. 53/1958. 8-25. f.

⁷⁵ Uo. 16-17. f.

⁷⁶ Valószínűleg másra nem is lett volna ereje a magyar delegációnak, 8 napi utazás és vonaton alvás után.

⁷⁷ Ezt Mátyik Pál osztályvezető feljegyzéseiből tudjuk meg, aki szerint „olyan keretek között szervezték meg, amelyre még nem volt példa”. Lásd: Makfalvi Gábor: *i.m.*: 367. o.

⁷⁸ Stefano Bottoni: *i.m.* 373. o.

Magyarországról a tartományi központba. Az állomáson Kádár János mondott beszédet, Bugyi Pál, a tartományi néptanács végrehajtó bizottságának elnöke köszöntötte a „magyarországi elvtársakat a Magyar Autonóm Tartomány román, magyar, szász és más nemzetiségű dolgozóinak nevében”.⁷⁹ A helyi vezetés és értelmiségi között jelen volt Csupor Lajos, tartományi első titkár, Kovács György író, az RMP központi vezetőségének tagja, Andrásföszky Tibor, az Orvostudomány és Gyógyszerészeti Intézet rektora és Udvarhelyi József, a városi néptanács Vezető Bizottságának az elnöke. A következő program a Simó Géza bútorgyár meglátogatása volt, itt beszédet tartottak a dolgozóknak Csupor Lajos és Kállai Gyula. Ide nem volt könnyű eljutni, felmerültek a szervezetlenség első jelei: túl kevés személygépkocsit biztosítottak a delegáció szállításához. Kállai beszédét másnap közölte a *Vörös Zászló* tartományi napilap. Érdeemes odafigyelni az elmondottakra, amely nagyon jól jelzi azt, hogy a magyar politikus elsősorban a román fél megnyugtatására törekedett. Többek között (ismételten) megköszönte a román fél segítségét az ellenforradalmi események kapcsán, majd rátért a „kényes pontnak” számító erdélyi kérdésre, mely szerint az „ellenforradalmárok felelevenítették az úgynevezett határkérdést”. Majd gyorsan hozzátette: *„Megmondjuk világosan: Nekünk semmiféle területi igényünk nincs: azt tartjuk, hogy Magyarországnak van éppen elég földje és népe, hogy azon- testvéri egyetértésben a szomszéd népekkel- felépítse a maga szocialista hazáját”*⁸⁰ Ez volt az, amint a román fél pontosan hallani akart. Kádár beszédét a Román Munkáspárt kisebbségpolitikájának dicséretével folytatta: *„Mi eddig is tudtuk és nagyra értékeltük, most személyesen is tapasztalhattuk, hogy a Román Népköztársaságban megvalósult a nemzetiségek jogegyenlősége, a politikai, a gazdasági és a kulturális élet minden területén.[...] A magyar nyelvhasználat természetessé vált.”*⁸¹ Beszédében próbálta dicsérni a helyi magyarságot (*„Különös öröm számunkra, hogy a romániai magyar értelmiség, amely mindig megbecsült és kitüntető helyet foglalt el az egyetemes magyar kultúra fejlődésében”*), de a lakosság reakcióján nem lehetett szépíteni. A hangszórókon a főtérrre is továbbított beszédet hallva sokan azonnal távoztak. Volt, aki hangosan a kommunistákat és a románokat szidta. Ezzel szemben a városban élő, ekkor még kisszámú, román lakosság elégedettségnek adott hangot.⁸² A magyar lakosság ugyanis nem

⁷⁹ Makfalvi Gábor: *i.m.*: 367. o.

⁸⁰ A teljes szöveget leköszölte Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák: kisebbségi reálpolitikák II: dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944-1989*. Csíkszereda, 2003, Pro-print könyvkiadó, 218-219. o.

⁸¹ Uo.

⁸² Ők ugyanis attól féltek, hogy a küldöttség csak azért utazott a MAT-ba, hogy megtárgyalják Erdély visszacsatolását Magyarországhoz. Lásd: Stefano Bottoni: *i.m.*: 375. o.

azért mutatott érdeklődést a vendégek iránt, mert ők pusztán egy baráti rendszer képviselői voltak, hanem mert magyarként az anyaország küldöttjeinek tekintették a delegáció tagjait.⁸³ A nap további programja sem tudott ezen szépíteni. A helyi (a nagykendi) termelészövetkezet meglátogatása után, a párt Tartományi Vezetőségi titkárának a meghívására ünnepi ebéden vettek részt, amely szintén nem volt problémamentes. Először is a szervezők hibája miatt nem maradt hely az újságíróknak, de a delegációt kísérő személyzetnek sem (pedig a tervezetben 100 személyre foglaltak asztalt).⁸⁴ Másodszorban pedig itt hangzott el Kádár a pohárköszöntője, amely számos „félreérthető” passzust tartalmazott, például: *„Itt laknak magyar származású emberek is [...], a nacionalizmus mélyen él az emberek gondolkodásában,[...] a magyar államot érdekli, hogy mi történik a határon túl élő magyar származásúakkal, de persze érdekli a cseh, a szlovák, a román dolgozók sorsa is.”*⁸⁵ Ezek a kijelentések valószínűleg nem lelkesíthették az asztalnál ülő magyar kádereket, de még inkább a szélesebb közvéleményre volt nagy hatással. A nap további programját egy pihenő képezte, majd este fél nyolctól az Állami Székely Színház gálaestjét tekinthették meg (amely román nyelvű jelenteket is tartalmazott).⁸⁶ Technikai hibák ugyan itt is voltak, a jelentések szerint ugyanis nem biztosították kellően a „meleg fogadtatást”, illetve újra nem maradt hely a két küldöttséget kísérő személyzetnek. Este fél tízkor a delegáció ismét vonatra szállt (ekkor már kisebb tömeg búcsúztatta őket, kb. 500 munkás), és Ploiești érintésével Bukarestbe utaztak.⁸⁷

„a Magyar Népköztársaságnak nincs egyetlen országgal szemben sem területi sem más igénye.”⁸⁸

Február 26-ra is szoros programja volt a küldöttségnek. Ploiești meglátogatása után Bukarestbe érkeztek (az olajfinomítók és a „Május 1” üzem megtekintésével). Itt a „változatosság kedvéért” autóval folytatták az utazást, a Snagovi rajon Néptanácsának elnöke és munkásai sóval és kenyérrel vendégelték meg a látogatókat.⁸⁹ Az aznapi program legfőbb részét a dokumentumok aláírása képezte. A 8 oldalas Nyilatkozatot mindkét nyelvre lefordítva

⁸³ Uo. 374. o.

⁸⁴ Lásd: ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dos. 53/1958. 154 illetve 255. f.

⁸⁵ Ezeket a Vörös Zászló nem közölte le, Lásd: Makfalvi Gábor: *i.m.*: 368. o. illetve Földes György: *i.m.*: 40. o.

⁸⁶ ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dos. 53/1958. 154. f.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ Kádár beszéde a bukaresti nagygyűlésen. Vörös Zászló, 1958, március 1.

⁸⁹ ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dos. 53/1958. 158. f.

terjesztették a delegáció elé, a tömör fogalmazás ellenére semmiféle konkrétumot nem tartalmaz. A közös nyilatkozat talán legkonkrétabb pontját a következő mondatok jelentették: „Az elkövetkező években (a két fél) növeli a két ország közötti árucseré forgalmat, és e célból az 1958/1960 évi időszakra kereskedelmi egyezményt köt. A két küldöttség megállapodott abban, hogy román-magyar vegyes gazdasági, együttműködési kormánybizottságot létesít.”⁹⁰ Arra a kérdésre, hogy miért csupán két évben állapodtak meg, azt lehet mondani, hogy ez szintén a román fél nézeteit erősíti, illetve az egyezmény hosszabbítása érdekében egy újabb tárgyalást tesz majd szükségessé. A magyar fél végkimerültségét jelzi, hogy az elképzeléseivel (de leginkább a valósággal) szöges ellentétében levő kijelentéseket is tartalmazó nyilatkozatot módosítás nélkül írta alá. Ilyen a következő: „Mindkét küldöttség meglelégedéssel állapítja meg, hogy a két ország kulturális kapcsolatai a Román Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság között tíz éve megkötött kulturális egyezménynek megfelelően eredményesen fejlődnek”.⁹¹ A közös nyilatkozatban a távoli nemzetközi eseményeket általánosságban értékelték, de a szocialista országok közti viszony változásával nem foglalkoztak: „A felek együttérzésüket és szolidaritásukat fejezik ki az arab népeknek, valamint más ázsiai és afrikai népeknek a gyarmati iga végleges lerázásáért [...]”.⁹² Egyértelműen érződik a szovjet kívánságoknak megfelelően az Egyesült Államok, mint elsődleges veszélyforrás többszörös említése, ugyanakkor észlelhetők a szovjet enyhülési politika törekvései is.

A két fél a következő napot is Bukarestben töltötte, most azonban már viszonylag „lazább” programmal, gyár- és emlékmű látogatások nagyobb részben, amelyeket a délután négykor gyűlés követett, a Floreasca sportcsarnokba. A rendezvényt az ismétlődő ünnepély határozta meg. Több mint 4000 munkás követte figyelemmel az elhangzottakat. Mindkét pártvezető felszólalt, Kádár ismételten nyugtatta a román felet, a már többször is elhangzott frázisokkal. Ezt követően éjfélkor újra vonatra szállt a delegáció. Két megállót terveztek be a román-magyar határ átlépése előtt (mindkét helyen a delegációt húszezres tömeg búcsúztatta). Az egyik Kolozsváron volt, ahol szintén egy röpgyűlést tartottak (Nagyenyed érintésével utaztak ide, ahol szintén sóval és kenyérrel várták a vendégeket). Az utolsó állomást Nagyvárad és a Biharpüspöki jelentette. A vendégek február 28-án, délután 4-kor hagyták el a határt. A román fél készségét az ajándékozás minősége és mennyisége is jellemezte: a helyi jellegzetességek, és a rengeteg virágcsokor, melyet állomásonként vehettek át a magyar küldöttség tagjai a helyi munkások képviselőitől, csupán egy részét jelentette a reprezentációnak. Ezen kívül a román

⁹⁰ Uo. 28. f.

⁹¹ Uo.

⁹² Uo. 30. f.

protokoll huszonkét személyt ajándékozott meg különféle emléktárgyakkal. Kádár János a következő ajándékokat kapta:

- Egy nagyméretű, oltyán szövésű gyapjuszőnyeg
- Egy bőrből készült, román motívumokkal ellátott hanglemeztartó
- Egy bőrborítású fényképalbum
- Egy fűrnérlemezéből készült cigarettatartó, különböző cigarettákkal
- Egy román népviseleti ruha
- Egy selyemből készült fejkendő
- Egy Bukarestet ábrázoló fényképgyűjtemény
- Egy faragásokkal díszített láda, amely 20 üveg bort tartalmaz, az ország nevezetes bortermelő vidékeiről⁹³

A magyar fél képviselőinek további tagjai is hasonló ajándékozásban részesültek.⁹⁴

A találkozó utóhangulatát román részről a hibákról szóló beszámoló határozta meg. Ezek nagyrészt technikai hiányosságok voltak: legtöbb helyen a gyenge mozgósítás, a rossz időbeosztás, vagy a vonat, illetve a vendégeket szállító kocsik rossz helyen való megállásának ügyei.⁹⁵

Következtetés: „szívesen vennék, ha már más himnuszunk lenne”⁹⁶

A látogatás befejezése után a magyar fél értékelte a kialakult helyzetet. Jó források erre Keleti Ferenc nagykövet titkos jelentései, majd a látogatás utáni egy évvel írt elemzése. Ezek ismertetése előtt fontosnak tartom a korábbi tárgyalásokról összehangolni a következtetéseket. Konkrét megegyezésekre nem került sor. Bár mindkét fél látszólag komoly felkészültséggel indult a találkozónak, az érvényben levő diplomáciai gyakorlat csupán protokolláris szinten működött. Amit a találkozó révén látni lehet, az a román részről történő erődemonstráció és rendkívüli óvatos taktikázás, amely az akkor érvénybe levő állapotok megőrzésére szolgált a későbbi tervek megvalósítása érdekében. A magyar fél konkrét elképzelések elérését tűzte ki célul, és a román fél által beiktatott váratlan helyzetek program

⁹³ Uo. 249. f.

⁹⁴ Erről egy 6 oldalas, teljes lista készült, lásd Uo. 249-255. f.

⁹⁵ Gyakori volt a „túllelkessedett tömeg” egyéni kezdeményezése is, ami a himnuszokat illette. Minderről lásd a hibákról és észrevételekről szóló listát: Uo. 255-256. f.

⁹⁶ Keleti Ferenc bukaresti nagykövet jelentéséből, a találkozó után.

kötelezettségre nem számítva, hátrányos kompromisszumokba kényszerült beleegyezni. Ez arra utal, hogy a magyar fél a jövőbeli fontos célok elérésre összpontosított, amely ez esetben Hruscsov áprilisi magyarországi látogatásának előkészítését, és ennek problémamentes lebonyolítását jelentette. Az eddigi magyar történetírásban mindazok számára világos volt a diplomáciai kudarc, akik ezzel a kérdéssel foglalkoztak. Tény azonban, hogy a magyar külpolitika nem engedhette meg a moszkvai békéltetési és jószomszédi politikával való szembehelyezkedést a saját belpolitikai érdekei miatt. Ezzel ellentétben, a román fél, amely tájékozottabb volt, sikeresen képviselte saját nemzeti érdekeit.⁹⁷ Viszont komoly bizonyosságot tett kül- és belpolitikai stabilitásáról (illetve ennek a látszatáról), nemcsak a magyar, de a többi szocialista ország megfigyelői előtt is. Azzal, hogy a sértett fél szerepét megjátszhatta, s ez által kihasználva a magyar fél számára, szinte megalázó kijelentéseket, egy előnyös politikai *status quo*-t erősített meg. Ez azt jelentette, hogy szabad kezet kapott saját, önálló nemzetiségi politikája megszilárdítására, illetve megkezdődhetett a Magyar Autonóm Tartomány átalakítása, a Romániára kényszerített nemzetiségpolitikai modell koncepciója.

Ezen állításokat erősítik Keleti Ferenc bukaresti nagykövet jelentései, amelyek a látogatás után egy hónappal készültek.⁹⁸ Ezekben megerősíti, hogy a „*román vezető körökben és a román dolgozók körében osztatlan a meglegedés*”.⁹⁹ Természetesen a határookra tett megjegyzések miatt. A „*szovjet diplomatákon keresztül*” értesült, hogy „*ez a kérdés nyugtalanította a román vezetést*.”¹⁰⁰ És mindez még a felszabadítás előtti román-magyar kapcsolatok elhomályosodásának az oka, mely szerint az MDP nem alkotott világos álláspontot a magyar nacionalizmus és a román-magyar határkérdésben.¹⁰¹ Ugyanakkor a magyar pártkáderek részéről is hasonló mértékű elégedettségnek adtak hangot, főleg Fazekas János és Bugyi Pál fejezte ki meglegedettségét: „*milyen jó, hogy a határkérdést Kállai elvtárs említette Marosvásárhelyen, mert ha ők (a Román Munkáspárt magyar funkcionáriusai) kimennek a falvakba, akkor a parasztok csak legyintenek, és azt mondják: Erdély kérdése még nincs végleg lezárva*.”¹⁰² És ez különösen azért volt fontos, mivel „*ezeknek az elvtársaknak nincs könnyű dolguk, gyakran érik őket olyan vád magyar sovinszták részéről, hogy elárulták a*

⁹⁷ A területi kérdés lezárását, ennek többszöri hangoztatásával, illetve a magyar kisebbség kérdése belügy maradt.

⁹⁸ 1958. március 28 és 29-én keltezett jelentések, valamint az 1959. február 9-i jelentés, az utóbbi már a negatív aspektusokat emeli ki a látogatás kapcsán.

⁹⁹ A március 28-i jelentés megtalálható Makfavi Gábor tanulmányának mellékletében. Lásd: Makfalvi Gábor: *i.m.*: 372. o.

¹⁰⁰ Uo.

¹⁰¹ Uo.

¹⁰² Uo. 373. o.

magyarságot, stb.”¹⁰³ A helyi lakosság véleménye főleg csalódásnak adott hangot, hiszen „a magyar parasztok a Marosvásárhelyt környező falvakból csapatostól mentek be a városba azért, hogy legalább 1 óra hosszát láthassák a magyar zászlót.”¹⁰⁴

A jelentésben szerepelnek sajtóbeli megjegyzések, melyek azt hangoztatták, hogy a magyar sajtó „nem foglalkozik jelentőségének megfelelően a küldöttség romániai látogatásával.”¹⁰⁵ Összehasonlítva a román sajtótudósításokkal, itt is egy erődemonstráció látható, rengeteg fénykép ábrázolja Dejt és Kádárt, legyen szó üzemlátogatásról, vagy közös nyilatkozat aláírásáról, persze részletes leírásokkal tarkítva mindez, főleg a román-magyar barátságot propagálva, ahogyan az a már említett tervezetben szerepelt. Ez azért fontos, még román szemszögből is, mivel Dej eddig kevesebbet szerepelt a román sajtóban, de ez a látogatás akkora figyelmet kapott, hogy a hasonló esemény, a Wladislaw Gomulka által vezetett lengyel küldöttség romániai látogatása szinte eltörpült emellett.¹⁰⁶ A román külpolitikai gondolkodásban a magyar kapcsolat egy „szpeciális” szerepet kapott.

Keleti Ferenc jelentésében szerepel még egy panasz, a román féltől, melyet Biharpuspökből Bukarest felé utazva hallott Aurel Mălnășan és Alexandru Mogyoróستól, bár mint kiderül, az utóbbi „tapintatosan tompította” a megállapítások erősségét. A jelentés legérdekesebb részlete az, amikor az említett személy a magyar himnuszról tett megjegyzést: „meddig fogjuk mi még a magyar himnuszt megtartani”, illetve „a román elvtársak aggodalommal figyelik a magyar himnusz hatását, különösen a magyar lakosságra és szívesen vennék, ha már más himnuszunk lenne.”¹⁰⁷ Ugyanakkor Keleti is nagyon jól tükrözi a magyar álláspont hajlékonyságáról: „Ha valamelyik költőnk, illetve zeneköltőnk megajándékozna bennünket egy nagyszerű himnusszal, ezt mi is szívesen vennénk.”¹⁰⁸

Keleti Ferenc március 29-i keltezett jelentésében a Balogh Edgárral folytatott beszélgetésről számolt be.¹⁰⁹ Véleménye révén Keleti pontosabb körképet kívánt adni a látogatásról és nemcsak Magyar Autonóm Tartományban élő magyarság (értelmiség) visszajelzéseire akart támaszkodni. Kijelentéseiből kiderül, hogy lejött az „üzenet”, amit Kádárék közöltek, csupán

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ Uo.

¹⁰⁶ A lengyel delegáció látogatását „csupán” 6 fényképpel jelezte a román sajtó, ami valóban kevés a Kádár delegáció látogatásához viszonyítva. Erről lásd: Neagoe-Pleşa, Elis: *Reflectarea imaginii și a cultului personalității lui Gheorghe Gheorgiu-Dej în Scânteia (1956-1965)*. In: I. Moldovan, Silviu B. (coord.): *Arhivele Securității*. Volumul 2, București, 2006, Editura Nemira & Co, 138. o.

¹⁰⁷ Makfalvi Gábor: i.m.: 374. o.

¹⁰⁸ Uo. 374-375. o.

¹⁰⁹ Balogh Edgár, az egyik legnagyobb múlttal és tekintéllyel bíró magyar, volt illegális kommunista, a Korunk folyóirat felelős szerkesztője és kolozsvári néptanácsi tag volt.

pár fogalmi „elszólást” kifogásolt. Ilyen volt a Kállai azon kijelentése, mi szerint „Magyarországnak magának is van elég földje”, Balogh Edgár szerint „helyesebb lett volna történelmi okokra hivatkozni”.¹¹⁰ Szerinte a kolozsvári magyarokat nem a határok kérdése izgatta, hanem annál is inkább Kádár azon elszólása, amikor a főteret emlegette, holott csupán az állomás előtti téren beszélt. „Ebből sokan arra következtettek, hogy Kádár elvtársnak tulajdonképpen a Főtéren kellett volna beszélnie, de a román vezetők azt megváltoztatták, hogy ezáltal is csökkentsék a beszéd jelentőségét és a hallgatók számát.”¹¹¹

Kállai Gyula államminiszter nem hivatalos látogatása Bukarestben 1959 nyarán- előzmények

Az 1958-as találkozó hatása rögtön jelentkezett: a magyarokkal szembeni megtorlási hullám folytatódott Erdély szerte.¹¹² Ugyanakkor a sajtóban szinte „feledésbe merült” az eseménysorozat.¹¹³ A megtisztulási „kampány” elsősorban a „fasiszta múlttal” rendelkező párttagokat érintett, de számos zsidó származású párttagot és magyar értelmiségit (főleg katolikus vallású tanárt) zártak ki a pártból.¹¹⁴

1958 áprilisában Hruscsov Magyarországra látogatott, ekkor történt meg Kádár „nagykorúvá avatása”.¹¹⁵ Ez volt a szovjet vezető első, hosszabb látogatása Magyarországon. A vendéglátók komoly „produkcióval” készültek: a program nagy része nagygyűlésekből, gyárak és termelészövetkezetek látogatásaiból állt, valamint igyekeztek közvetlenné tenni a látogatás hangnemt a „nép közé járással” ezzel is a szilárd hatalom, a jó társadalmi közérzet és a szovjet-magyar barátság erős alapjait próbálták bizonyítani.¹¹⁶ Minden valószínűséggel meríthettek tapasztalatot a Romániában látogatáskor megélt módszerekből. Mindenesetre

¹¹⁰ Vincze Gábor: *i.m.*: 220. o.

¹¹¹ Uo.

¹¹² Statisztikák szerint az 1958/59-es év jelentette a legnagyobb megtorlási hullámot, melyben az összes érintett személy 1958-ban 7.657, 1959-ben 10.918 (ide értve a politikai letartóztatottak és a kényszerlakhelyre helyezett személyek számát). Ugyanezen évek adják a legnagyobb számokat ítélelhozás szempontjából is. Minderről lásd: Stefano Bottoni: *i.m.*: 246-247. o.

¹¹³ Makfalvi Gábor: *i.m.*: 374. o.

¹¹⁴ A zsidókat érintő kizárásnak a listára való feliratkozás volt az oka, amely az Izraelbe való kitelepedésről szólt. A régi kádereket is érintett a kizárás, a legismertebb eset Bugyi Pál tartományi néptanács elnökével történt, a tanárok esetében pedig a „hanyagolt nevelőmunka” jelentette az indokot. Ezekről lásd: Stefano Bottoni: *i.m.*: 380-385. o.

¹¹⁵ Rainer M. Jánost idézve, lásd: Rainer M. János: *Hosszú menetelés a csúcsra, 1954-1958*. In: *Kádár életút*. Szerk.: Rácz Árpád, Budapest, 2000, Budapest, 41. o.

¹¹⁶ Földes György: *Kádár és Hruscsov-barátság felső fokán*. In: Uo. 42-45. o.

Hruscsov látogatását sikeresnek könyvelték el, még a szovjet vezető kisebb elszólása ellenére is.¹¹⁷ Tény, hogy ettől a ponttól kezdve önállósulhatott a magyar vezetőség, persze nem túllépve bizonyos határokat.

A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének 1958. május 24-i ülésén bejelentették a szovjet csapatok távozását a Román Népköztársaság területéről. Erre 1958. június 15-e és augusztus 15-e között került sor.¹¹⁸ Hruscsov e döntését nem csupán Románia kedvező geopolitikai helyzete határozta meg. (Hosszú közös határa volt a Szovjetunióval és nem volt határos NATO országgal, valamint a megváltozott szovjet-jugoszláv viszonyban ez is egy gesztusnak számított Belgrád felé) A szovjet intervenció keltette nemzetközi, illetve a szocialista táboron belüli felháborodás egyensúlyozás hasonló nyomós oknak számított a népszerű, de ugyanakkor veszélytelennek látszó döntésben. Nem felejtendő tény a román fél hozzájárulása „magyar kérdés” megoldásához sem, így a februári találkozó eredménye dupla sikerrel zárult a román pártvezetés számára. A belpolitika bebiztosítása így a külpolitikai játéktér kiszélesedésével egészülhetett ki, amelyet a román „külön utas politikáknak” a gyakorlatba ültetéseként értelmezhetünk. Ezzel szemben pedig, Hruscsov kikérte Kádár véleményét is, amely a szovjet csapatok létszámbeli csökkentése mellett, a teljes kivonást célozta, azonban (Hruscsov szerint) Kádár válaszából azt tűnt ki, hogy ők csupán Rákosit nem szeretnék viszontlátni. Kádár a Központi Bizottság ülésén a csapatkivonás lehetőségét nem tartotta kizártnak, de tény, hogy nem élt a lehetőséggel.¹¹⁹ Így a május 24-én a határozat csupán a szovjet hadsereg létszámbeli csökkentését írta elő Magyarország számára, valamint a szerződéshez tartozó országok fegyveres erői létszámának 419.000 fővel való csökkentését rendelte el.¹²⁰

Az 1958 februárjában elkezdődött Nagy Imre és társai elleni per, június 9-től folytatódott és az ítélethirdetés alapján június 16-án a miniszterelnököt kivégezték. Az ítélet elhalasztására azért került sor, mivel nem lett az volna időszerű, a szovjet propaganda által hirdetett békeoffenzíva számára.¹²¹ A másik megoldást pedig, amely az enyhe ítéletek mellett

¹¹⁷ Egy rögtönzött beszédében a szovjet vezető azt találta mondani, hogy „*Ne gondoljátok, hogy ha ismét eljön az ellenforradalom, számíhattok arra, hogy az oroszok megint jönnek és segítenek. Saját magatoknak kell magatokon segítenetek.*” Ezt természetesen a későbbiekben tisztázta, miszerint „nem így értette”, és látogatásának utolsó pillanatában is visszatért erre a kiigazításra. Lásd Uo.

¹¹⁸ Az Egyezmény feltételeiről lásd: *Minisztertanácsi határozat a szovjet csapatok Romániából való kivonásának végrehatásáról*. In: Stefano Bottoni szerk.: *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1955-1959)*. Csíkszereda, 2006, Pro-Print Könyvkiadó, 332-333. o.

¹¹⁹ Földes György: *Kádár és Hruscsov*, i.m. 45. o.

¹²⁰ Pók Attila: *A nemzetközi élet krónikája. 1945-1997*. Budapest, 1998, MTA Történettudományi Intézete, 73. o.

¹²¹ És nem lett volna alkalmas a nemzetközi vélemény előtt.

értelt, Kádárék elvetették.¹²² Ami a nemzetközi felháborodást illeti, nem maradtak el a bírálatok: a perben nagy hangsúlyt kapott a Jugoszláv kapcsolat, s bár június Tito 14-én levélben fordult az SZKP vezetőihez, nem lett betartva a korábbi ígéret, így diplomáciai csatározás kezdődött, a jugoszláv fél heves tiltakozásával.¹²³ Kezdetben a nyugat felől érkező bírálatok is akadályozták a hidegháborús légkör enyhülését, de ahogyan Jugoszlávia, a Nyugati hatalmak is belátták, hogy az ilyen tiltakozások nem vezetnek eredményekhez. Így a per jelentősége hamar feledésbe merült, sőt mivel az év október 23-án sem került sor demonstrációkra, ezért Kádár megerősödve „egyedül” maradt hatalmon és ez egyfajta fellélegzést jelenthetett számára.¹²⁴

1958-ban a felsorolt események mellett, a román-magyar kapcsolatok tovább romlottak, egyrészt annak tudható be, hogy elindult a második, és egyben végleges kollektivizálási hullám. Nemcsak a megélhetőségi viszonyok romlottak, hanem további ürügyként is szolgált a folyamatban levő megtorlásokhoz. Azonban nem követték az előző (1949–1952 közötti) kollektivizálási hullám módszereit, nagyobb hangsúlyt fektettek a propagandisztikus megoldásokra, így kevés esetben került sor erőszak alkalmazására. Csupor Lajos 1959-ben sikerként könyvelhette el, hogy a MAT mezőgazdasági termőterületeinek egyharmadát sikerült kollektivizálni.¹²⁵ Azonban ami még érzékenyebbé tette a helyzetet az ősszel megrendezett barátságos labdarúgó mérkőzés a román és a magyar ifjúsági, valamint felnőtt válogatott között. A játék közben és végén rendbontások történtek, az atrocitások elszenvedői a magyar szurkolók, illetve a játékosok voltak. Mivel az év folyamán Romániában járt budapesti Honvéd labdarúgó csapata, valamint a két vízilabda válogatott mérkőzésén is hasonló összetűzésekre került sor, ezért Keleti Ferenc bukaresti magyar nagykövet jelentésében nem tanácsolta a hasonló sportrendezvények megrendezését a két ország között.¹²⁶

A kulturális diplomáciában is változásokat hozott az 1958-as év. Kádár János hatalmának megerősítése érdekében használt új közművelődési politikájának egyik legsikeresebb programja a *Csárdáskirálynő* című operett bemutatása volt, amely a Szovjetunióban tett, 1956-os turnéja alkalmával hatalmas sikert aratott a moszkvai és leningrádi színpadokon. Hazatérve a Fővárosi Operettszínház társulata elnyerte a Munka Vörös Zászló Érdemrendet, illetve több

¹²² Fülöp Mihály-Sipos Péter: i.m. 431. o.

¹²³ Uo.

¹²⁴ Rainer M. János: „Helyezkedés” a csúcson- Kádár János néhány boldog éve. 1958-1962. In: *Történelmi kitérő 1945-1990, Rákositól Kádárig*. Szerk.: Rácz Árpád, Budapest, 2001, Budapest, 36-37. o.

¹²⁵ Stefano Bottoni: *Sztálin a székegyeknél*. i.m.: 377-380. o.

¹²⁶ Vincze Gábor: *Történelmi kronológia*: i.m.: 405-406. o.

más kitüntetést.¹²⁷ Az ismert feszült román-magyar hangulat ellenére, közvetlenül a Kádár delegáció látogatása után, kevesebb, mint fél hónappal sor került az előadásra. Meglepő, hogy erre a darabra esett a választás, bár a magyar fél eredetileg prózai előadást javasolt (A Csárdáskirálynő, tudniillik –az átdolgozások ellenére sem– szocialista realista darab). Nemcsak az említett feszült hangulat miatt volt különös a döntés, hanem a magyar félnek nyilvánvalóan nem hiányzott a 140 tagot magába foglaló zenekart, tánckart finanszírozni a romániai turné alkalmával. A már annyiszor ismételt kulturális kapcsolatok mélyítésének hangoztatása miatt a magyar fél ismét „le kellett nyelje a békát”. A március 10-én Bukarestbe érkező Operettszínház társulatát, az egy héttel korábban távozó magyar delegációhoz hasonló fogadtatás érte. A bukaresti bemutatót teljes siker övezte. Dej beteget jelentett és nevében „csupán” egy virágkosarat adtak át a társulatnak, de ez nem csökkentette a darab sikerét. Hatalmas sajtókampányban részesült, nem beszélve a román társulattal folytatott eszme- és ajándékcseréről.¹²⁸ A társulat számára március 15-én, a magyar nagykövetségen rendezett koktélparti sem jelentett gondot, a dátum Romániában érzékeny voltához képest. A kolozsvári bemutató viszont hatalmas botrányba fulladt, a tömeg hatalmas túllelkesedése miatt. A március 22-én Kolozsvárra érkező társulatot már hatalmas tömeg várta. Keleti jelentése szerint a nagy tömeg miatt a színészek csupán segítséggel tudtak kijutni szállodájukból. Ugyanakkor a jegyek elosztása üzemek és intézmények szerint történt és egyetlen jegyet lehetett venni a pénztáraknál. Ezért a zajos jelentek mellett a tömeg betörte a pénztár ablakát.¹²⁹ A rendelkezésre álló 5000 jegy helyett 50.000 ember szeretett volna bejutni az előadásra.¹³⁰ A tapsözön, valamint az, hogy a közönség bekapcsolódott egyes dalok éneklésébe csak tovább fokozta a botrányos hangulatot. A társulatot hazainduláskor éljenezve búcsúztatta a tömeg. Az eset után a magyarországi illetékesek is azt a következtetést vonták le, hogy az elkövetkezőkben nem tervezik hasonló jellegű darabok bemutatását Erdélyben. De még a magyarországi színjátszásra is hatással voltak az események, a Fővárosi Operettszínház tették felelőssé a történetekért.¹³¹

¹²⁷ Természetesen a Békeffi István és Kellér Dezső által, átdolgozott műről van szó, mely az eredeti Kálmán művet a szocialista szellemben mutatja be. Heltai Gyöngyi: *A „vendégjáték ritus kockázatai .A Csárdáskirálynő Romániában, 1958-ban.* In: Korall, Budapest, 13n. 2003. 125-143. o.

¹²⁸ Ilyen szempontból, Heltai Gyöngyi szerint a moszkvai és a bukaresti előadást hasonló sikerként könyvelhető el. Uo. 132-134. o.

¹²⁹ A városi pártbizottság külön bizottságot hozott létre, a román színházat 500 méterről kordonokkal kellett körülfárni, valamint csak többszörös ellenőrzés után lehetett bejutni, még azoknak is, akik jeggyel rendelkeztek. Uo. 135-136. o.

¹³⁰ Ami nem volt újdonság, mivel a két világháború között többször játszották Erdély-szerre a nagysikerű darab eredeti változatát.

¹³¹ Uo. 141. o.

Az Operettszínház társulatának hazautazásával szinte egy időben történt egy négytagú szakdelegáció utazott a Román Népköztársaságba, azzal a céllal, hogy tanulmányozzák romániai néptanácsok munkájának irányítását, valamint a kettős alárendeltség megszüntetésének eredményeit és kihatásait. A delegáció március 30-tól április 9-ig tartózkodott az országban, számos várost, rajont-tartományt meglátogatva, gyakorlatilag a kormánydelegációhoz hasonló utaztatásban volt részük. A delegáció tanulmányban közölte eredményeit, egybevetéseit, megelégedve távoztak az országból.¹³²

Az 1959-es év elején a román ideológiai hangsúlyváltás a román egységes nemzetállam kialakítását célozta meg. A változást elsősorban a január 24-én rendezett ünnepségsorozat jelezte, amely az 1849-ben, Moldova és Havasalföld egyesülésének a százéves évfordulójára szerveződött. Ezzel a pártvezetés egyértelmű üzenete az volt, hogy a román nép az ország vezető nemzete. Kolozsváron ez a program is zavargásokkal végződött.¹³³

Februárban már megkezdődött az iskolaegyesítési folyamat, amely ugyan nem tért el a szovjet tömb országainak ekkori kisebbségi oktatáspolitikájától (Oroszországban Hruscsov az orosz nyelv népszerűsítése érdekében indított kampányt, Bulgáriában pedig a török kisebbséggel szemben történtek hasonló lépések, Magyarországon pedig megszűnt a külön nemzetiségi oktatás), de a célja ebben az esetben egyértelműen a magyar közép- és felsőoktatási tanintézmények beolvasztására, majd fokozatos eltüntetésére irányult.¹³⁴ A legszembetűnőbb példa a kolozsvári egyetem-egyesítés volt, amely a Bolyai mint önálló magyar egyetem megszüntetésével járt. Ez tiltakozást eredményezett az összmagyarság, illetve a nyugati közvéleményben, amelyhez hozzájárult az értelmiségiek felháborodása is, az események több egyetemi oktatót az öngyilkosságba kergettek. A folyamat azonban több líceumot is érintett és ezt a magyar pártvezetés sem hagyhatta reagálás nélkül.¹³⁵

¹³² MOL, az MSZMP KB Külügyi Osztályának iratai, 288. Fond, 32/1958/15. ő. e.

¹³³ Stefano Bottoni: *i.m.*: 393-394. o.

¹³⁴ Uo. 394-395. o.

¹³⁵ Megemlíthető a kolozsvári Ady Endre és Gheorghe Șincai líceumok összevonása, de tervezet született a marosvásárhelyi Bolyai Farkas, illetve a Papiu Ilarian líceumok egyesítésére is, de egy esetleges konfliktushelyzet kialakulása miatt végül az a megoldás született, hogy mindkét iskolában indítanak román és magyar szakirányú tagozatot, így csupán az etnikai kizárólagosságát veszítette el a líceum. Lásd: Csucsuj István: *i.m.*: 293. o. Illetve Stefano Bottoni: *i.m.*: 399-401. o.

Petőfi [...] sem volt több mint egy haladó, polgári forradalmár...”- az 1959-es tárgyalások¹³⁶

Kállai Gyula államminiszter 1959. július 16-án kétnapos, nemhivatalos látogatáson járt Bukarestben, ahol pártközi tárgyalások reményében, megpróbált közös nevezőre jutni a román féllel, ugyanakkor a céljai között szerepelhetett, az 1958-as februári találkozó kudarcán való „szépítés” is. A tárgyalásnak, Kállai szerint, három kérdéscsoport köré kellett volna szerveződnie: „1) kérdések, amelyekben nem látunk elég világosan; 2) kérdések, amelyekben tájékoztatást kérünk, és 3) egyes kérdések, ahol az a benyomásom, hogy a vélemények nem illeszkednek tökéletesen”.¹³⁷ Több téma is előkerült, ezek főleg a Babeş és a Bolyai Egyetemek egyesítéséről, a magyar nyelvű oktatás kérdésről, a két ország közötti kulturális kapcsolatokról (közös könyvkiadás, filmforgatás stb.) szóltak. Ezúttal, összehasonlítva a két tárgyalást, a román fél felkészülten várta a magyar küldöttséget, ezen kívül „ellentámadásba” lendülve védekezett. A készülődések folyamatosak voltak, sajtó, illetve a román Külügyminisztérium különböző szervei folyamatosan küldték az információkat. Az egyik ilyen jellegzetes eset, amikor Kádár János Püspökladányban járt három héttel a romániai látogatás után, a következőket mondta: „Vajon nekünk nincsenek ugyanolyan jogaink Erdély szempontjából, mint a románoknak?”¹³⁸ Hasonló eset Illyés Gyula a Központi Bizottságnak címzett levelében tett kijelentés, melyben kifejti a magyar nacionalizmus szükségességét.¹³⁹

Így a találkozó során Kállai mentegetőző hangnemben folytatott magyarázkodása ellenére a nacionalizmus érzékeny kérdésköre mindig előkerült, és bár a két fél nézőpontja legtöbb kérdésben nem egyezett. Kállai, bár olykor ellentmondásos kijelentései ellenére próbált javítani a helyzeten, megerősítve, hogy ugyan figyelembe kell venni, hogy az utóbbi látogatás alkalmával többször is hangsúlyozta a magyar pártküldöttség Erdély és egyéb területekről szóló véleményét: „és abszolút helyesnek tartjuk, hogy Erdély Romániához tartozik. De nem hallgathatjuk el azt a tényt, hogy az első világháború eredménye, a trianoni békeszerződés, egy

¹³⁶ Leonte Răutu szavai, a Kállai Gyula, Vass Gizella, Iosif Ardeleanu és Nicolae Ceaușescu között lefolyt beszélgetés során, 1959. július 17-én. A tárgyalás jegyzőkönyvét közzétette Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák - kisebbségi reálpolitikák II. (Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944-1989)*. Csíkszereda, 2003, Pro-Print Kiadó, illetve a teljes szöveg megtalálható a *Magyar Kisebbség* című folyóirat 1999. 1. (15) számában is. (91-141. o.)

¹³⁷ Uo.

¹³⁸ Az eset természetesen botránykeltőként bemutatásban szerepel a külügyminisztériumi jelentésekben. ANIC, fond CC al PCR Secția Externă, dos. 24/1958. 3. f.

¹³⁹ A dokumentum lábjegyzetében kiemelve Illyés Gyula személye, mint „mély nacionalista érzelmű, régi populista író”. Uo. 4. f.

imperialista szerződés volt”.¹⁴⁰ A román fél a marxi-lenini retorika fordulatait alkalmazva minden nacionalista elem kiiktatásáról igyekezett biztosítékot szerezni a magyar féltől. A kultúrkapcsolatok terén a román fél bár burkolva, de igyekezett éreztetni, hogy nem hajlandó semmilyen engedményt tenni, ami a magyar kultúrtermékek romániai terjesztését illeti. Ebbe a témakörbe tartozott a filmterjesztés, illetve egyes irodalmi művek, a konkrétan Petőfi versek tartalmának a román felet sértő tartalma.¹⁴¹

A román felet ugyanakkor észrevehetően gyanakvással töltötte el, hogy a magyar vezetést foglalkoztatta a kolozsvári egyetemegyesítés. Kállai azonban világosan ismertette az MSZMP hivatalos nézőpontját, mely szerint nem sérti a lenini nemzetiségpolitikát és nem lehet nacionalista elhajlásnak minősíteni.¹⁴² Ugyanakkor a román fél sikeresen meggyőzte Kállait, hogy mennyire helyes és jól működő az alkalmazott oktatáspolitikájuk.¹⁴³ A tárgyalás a nacionalizmus elleni harc közös erőfeszítések által történő megvalósításával zárult.

„Diplomáciai antitalentum”- Következtetések¹⁴⁴

A román-magyar kapcsolatok terén, a Rákosi-korszakra jellemző diplomáciai „elhidegülés” korántsem oldódott meg. Bár a Kádár-rendszer többé-kevésbé „kiheverte” az 1956-os események okozta elzárkózottságot, a nemzetközi kapcsolatok terén egyre inkább eltekintettek a történekről a rendszer elfogadása érdekében. Ennek bizonyítéka, hogy négy éven belül, az ENSZ levette a függőben levő „magyar kérdést” napirendjéről. Ugyanakkor a Kádár rendszer stabilitását egyre inkább elismerő Moszkvának nem sikerült jó viszonyt kialakítani, illetve ellentétben Magyarországnak, a szomszédos Romániával a meglévő viszony is csak, a magyar fél számára megalázó kijelentések árán jött létre. Ezzel szemben Románia, korábban nem tapasztalt sikereket ért el, nemcsak diplomáciailag, hiszen a Dej-adminisztráció túlvészelte a desztalinizációs hullámot, sőt, megkezdte saját külön politikáját, amely Moszkvától egyre inkább függetlenedett. Az 1958/1959-es román magyar tárgyalások nemcsak szabad kezet biztosítottak a román kisebbségpolitikának, de a régóta zavaró tényezőnek tartott

¹⁴⁰ Magyar Kisebbség: *i.m.*

¹⁴¹ Uo.

¹⁴² Földes György: *i.m.*: 45. o.

¹⁴³ Uo.

¹⁴⁴ Kádár János nevezte magát diplomáciai antitalentumnak, 1965 márciusában, egy Raúl Castróval folytatott beszélgetés során. Lásd: Földes György: *Kádár János külpolitikai nézetei (1957-1967)*. In: Pritz Pál szerk.: *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Budapest, 2002, Akaprint nyomda, 135. o.

Magyar Autonóm Tartomány felszámolását is lehetővé tették. A tárgyalások során megfigyelhető volt különféle diplomáciai taktika, amelyet a román fél teljes sikerrel alkalmazott. Az 1958 februárjában sorra került tárgyalások alkalmával nem csupán egy erődemonstrációhoz statisztált a magyar fél. A tárgyalások fokozatos eltolása, elhalasztása illetve a személyzet utaztatása, fárasztása nem keltett időben gyanút a magyar küldöttségben. Ugyanakkor, ami a két szomszédos ország érdeke volt (talán ez volt az egyedüli cél, ami mondhatni közös volt), hogy bizonyítani Moszkva, de a világ előtt is a két ország jó kapcsolatát. Ennek érdekében a magyar fél komoly áldozatokat volt kénytelen hozni. Bátran kijelenthető, hogy a román külpolitikai gondolkodás számára a magyar reláció egy „speciális” státust töltött be, ahol külön szabályok voltak érvényben, így belefért a hagyományos diplomáciai szokásrendtől való eltérés. A tárgyalásoknak nem csupán a legfelsőbb vezetés (Kádár, Kállai, Dej, Ceaușescu) volt a főszereplője, hanem a két fél diplomáciai testületének tagjai is, mivel a szervezést, az egész látogatás mentét, politikai jelentőségét ők lobbizták ki. Itt elsősorban magyar részről Keleti Ferenc bukaresti nagykövetet emelném ki, akinek kitűnő rálátása volt a bukaresti vezetésre. Román részről pedig a politikai karrierjét minden áron biztosítani próbáló Valter Romant említem, aki még a Nagy Imre kormány alatt különböző, az 1956-oshoz hasonló „bekavarással” igyekezett ködösíteni. Mellette pedig Aurel Mălnășan kulcsszereplője az elemzett eseményeknek. Mălnășan tapasztalt diplomataként tudta irányítani a találkozó kimenetelét, az előzmények szervezésénél sikeresen vitt véghez taktikai lépéseket. Az információszerzés terén, elmondható, hogy egy lépéssel előbbre volt a magyar félhez képest, viszont ő csak a szükséges, minimális adatközlést volt hajlandó elvégezni. A román fél taktikázása főleg az érzékeny kérdések köré összpontosult. A nacionalizmus kérdésének vitatásával lefoglalta a magyar felet, míg saját nemzetiségi politikáját sikerült érvényesíteni, újrafogalmazni és intézményesíteni a magyar kisebbség tekintetében is. S bár a magyar fél nem győzte hangsúlyozni a területi igényekről való lemondást, a kisebbségpolitikának belügyként való kezelésének elfogadásával, látszólag nem sikerült megszüntetni a román vezetés aggodalmait. A román pártvezetés gyanakvása olykor olyan abszurd gondolatokba ütköztette, hogy Rákosi Mátyást nacionalista, sovinsztaként állították be, aki soha nem mondott le Erdély kérdéséről.¹⁴⁵ Az, hogy mennyire gondolták valósnak a magyar veszélyt, nem derült ki a tárgyalási anyagból. Azonban ez a taktika jogosan tekinthető a politikai legitimáció részének.

¹⁴⁵ Az „aggodalom” a 60-as években sem szűnt meg.

Felhasznált irodalom, források

1. Levéltári források:

Arhivele Naționale Istorice Centrale (Nemzeti Történeti Központi Levéltár, Bukarest), fond CC al PCR Secția Relații Externe, dosarele:

- 16/1958
- 53/1958
- 24/1958

Magyar Országos Levéltár (MOL, Budapest):

- Külügyminisztérium iratai- TÜK Románia 1949-1959, XIX-J-1-j
- Külügyminisztérium iratai- Adminisztratív Románia 1956-1959, XIX-J-1-k
- MSZMP Központi Szerveinek iratai- 288. Fond, 32/1958/15. ő. e.

2. Korabeli Sajtóforrások:

1958-1959:

Előre (Bukarest)

Igazság (Kolozsvár)

Népszabadság (Budapest)

România Liberă (Bukarest)

Scânteia (Bukarest)

Vörös Zászló (Marosvásárhely)

3. Felhasznált Irodalom:

Ablonczy Balázs- Fedinec Csilla szerk.: *Folyamatok a változásban*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2005.

Andrea Andreescu- Varga Andrea- Lucian Năstase szerk.: *Minorități etnoculturale. Mărturii Documentare. Maghiarii din România 1956-1968*. Cluj-Napoca, Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, 2003.

Bárdi Nándor- Fedinec Csilla- Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, Gondolat kiadó- MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008.

- Comisia Prezidențială Pentru Analiza Dictaturii Comuniste Din România: *Raport Final*. București, Editura Humanitas, 2007.
- Dennis Deletant: *România sub regimul comunist*. București, Editura Fundația Academia Civică, 2010.
- Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956-1989*. Budapest, Napvilág kiadó, 2007.
- Fülöp Mihály-Sipos Péter: *Magyarország külpolitikája a XX. században*. Budapest, Aula kiadó, 1998.
- Gazdag Ferenc- Kiss J. László (szerk.): *Magyar külpolitika a 20. században*. Budapest, Zrínyi nyomda Rt., 2004.
- I. Moldovan, Silviu B. (coord.): *Arhivele Securității. Volumul 2*, București, Editura Nemira & Co 2006.
- Ioan Scurtu: *România: retragerea trupelor sovietice 1958*. București, Editura Didactica și Pedagogica, 1996.
- Kádár János: *Szilárd népi hatalom: független Magyarország*. Budapest, 1958.
- Kiss J. László: *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Budapest, Osiris kiadó, 2009.
- Pál Judit-Rüsz Fogarasi Enikő szerk.: *Magyar András Emlékkönyv*. Kolozsvár, Presă Universitară Clujeană, 2002.
- Pál-Antal Sándor (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből II*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2001.
- Pók Attila: *A nemzetközi élet krónikája. 1945-1997*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1998.
- Pritz Pál (szerk.): *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 2006.
- Pritz Pál (szerk.): *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Budapest, Akaprint nyomda 2002.
- Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. Században*. Negyedik, javított és bővített kiadás, Budapest, Osiris kiadó, 2010.
- Romsics Ignác (szerk.): *Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*. Budapest, Osiris kiadó, 2005.
- Stefano Bottoni (szerk.): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1955-1959)*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2006.

Stefano Bottoni: *Sztálin a székelynél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952-1960)*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2008.

Stephen Fischer-Galați: *România în secolul al XX-lea*. Iași, Institutul European, 1998.

Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák: kisebbségi reálpolitikák II: dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944-1989*. Csíkszereda, Pro-print könyvkiadó, 2003.

Vladimir Tismăneanu: *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*. București, Editura Humanitas, 2008.

Vladimir Tismăneanu: *Stalinism pentru eternitate*. București, Editura Polirom, 2005.

4. Folyóiratok

Válogatott, a témára vonatkozó számok:

Debreceni Szemle- Tudományos folyóirat

Korall- Társadalomtörténeti folyóirat

Korunk- Társadalomtudományi folyóirat

Limes- Tudományos szemle

Magyar Kisebbség- Nemzetpolitikai szemle

Múltunk- Politikatörténeti folyóirat

Regio- Kisebbségkutatói folyóirat

Rubicon- Történelmi magazin